

bilimname 52, 2024/2, 187-223

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 06.05.2024, Kabul Tarihi: 03.10.2024, Yayın Tarihi: 31.10.2024

doi: 10.28949/bilimname.1479468

MUHADDİSLERİN SORUMLULUKLARINI TANIMLAMA VE SINIRLANDIRMA PROBLEMİ

 Ahmet ALKAN^a

Öz

Muhaddisler yaşadıkları bölgelerin ilmi ve fikri yönelimlerini, toplumsal ihtiyaçlarının farklılığını gözettiklerinden hadislerin tahammülü, rivayeti ve telifinde genellikle farklı yöntemler takip etmişlerdir. Bu durum, muhaddisler ve eserleri ile ilgili genel çıkarımlar yapmayı zorlaştırdığı gibi onlarla ilgili bir takım ön yargıların oluşmasına da neden olmuştur. Bu çalışmada hadis tahammülü, hadis rivayeti ve hadis tasnifi alanlarının her birinde muhaddislerin tamamını bağlayıcı müşterek sorumluluklar incelenmiş, muhaddislerden ve eserlerinden faydalanmayı kolaylaştıran hususların izahı hedeflenmiştir. Bir muhaddisin sadece sahih hadisleri tahammül etme zorunluluğu yoktur. Muhaddisler çeşitli amaçlar için hadis tahammül ettiklerinden genellikle sika ve zayıf ayırmaksızın herkesten hadis almışlardır. Hadisi hocadan rivayet ettiği gibi tahammül etmek ve hadisin ittisaline zarar verecek eylemlerden kaçınmak bir muhaddisin aslı görevidir. Bu kurala riayet etmesi durumunda hatalı olduğunu bildiği rivayeti tahammül etmesinin dahi onun adalet veya zabtına zarar vereceği söylenemez. Hadis rivayet eden bir muhaddisin sorumluluğu ise hadisin isnadını zikretmesi ve tahammül yöntemine uygun bir sığa tercih etmesidir. Muhaddisler için sahih hadis rivayeti önemli olduğu gibi âli isnadlı veya nevâdir türünden rivayetleri nakletmek de önemlidir. Bir muhaddisin hadisleri arasından sadece sahih bulduklarını nakletme veya rivayet ettiği hadislerin sıhhat durumunu beyan etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Hadis eseri telif eden bir muhaddisin ise eserinin telif amacına uygun şartları belirleyerek bu şartlara riayet etmesi gerekmektedir. Bu yönüyle muhaddisin eser telifi alanındaki sorumluluklarının tahammül ve rivayet alanındaki sorumluluklarına nispeten çok daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü müellifin tahammül ve rivayet için zikredilen sorumluluklarına ilaveten, kendisini telif amacına ulaştıracak şartları titizlikle belirlemesi ve eserindeki unsurları her konu için özenle seçmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Hadis, Muhaddis, Tahammül, Rivayet, Problemler.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, ahmet.alkan@bilecik.edu.tr

THE PROBLEM OF DEFINING AND LIMITING THE RESPONSIBILITIES OF THE MUHADDITHS

Abstract

Due to the diversity of the scientific and intellectual orientations and social needs of the regions they lived in, muhaddiths generally followed different methods in receiving, narrating, and compiling hadiths. This situation has made it difficult to make generalizations about muhaddiths and their works, and has sometimes led to prejudice and incorrect evaluations about them. In this study, common rules that must be followed by scholars in the fields of hadith receiving, hadith narration, and hadith classification have been examined, and the explanation of points that will enable maximum benefit from scholars and hadith works has been aimed. A scholar of hadith is not obligated to only receive authentic hadiths. Therefore, their general tendency has been to receive hadiths from everyone without distinguishing between weak and reliable narrators. As the muhaddith narrates, receiving and avoiding actions that would harm the continuity of the hadith is the primary duty of a muhaddith. If he adheres to this rule, it cannot be said that even receiving a narration that he knows to be incorrect would harm the integrity or accuracy of the muhaddith technically. The responsibility of a hadith narrator is to declare the chain of transmission of the hadith and to narrate it with a suitable level of accuracy. For scholars of hadith, it is important not only to narrate authentic hadiths but also to transmit hadiths with high chains of transmission and rare types of narrations that are not found in everyone.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: Hadith, Muhaddith, Receiving, Narration, Problems.

Giriş

Geçmiş ulema hadis ilimleri için “Ulûmü'l-hadîs” ve “Mustalahu'l-hadîs” kavramlarını, fıkıh ilimleri için ise “Usûlü'l-fıkıh” kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Zira fıkıh ilminin semeresi olan şer'î hükümler, Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi asıllar üzerine bina edilirken, hadis ilminin temel amacı olan tashih ve tad'if ameliyesi, derinlemesine araştırma, aklî ve tecrübî istidlallere dayanmaktadır. Bir hadis için uygun olan herhangi bir tashih karesi, başka bir hadise aynı şekilde uygulanamayabilir. Bu sebepten ötürü, muhaddisler maden teşhisi yapan sarraflara benzetilmişlerdir. Bir örnekle açıklamak gerekirse; adalet ve zabt, hadisin sıhhat şartlarındandır. İsnadı muttasıl bir hadisin sıhhatini anlamak için genellikle ilk müracaat edilen kriterler bunlardır. Ancak adalet ve zabt şartlarını taşıyan her râvinin

hadisinin doğru olmasını gerekli kılan bir kural bulunmamaktadır. Çünkü sika bir râvinin hadisi yanlış rivayet etmesi mümkündür. Zayıf bir râvinin de hadisi doğru rivayet etmesi muhtemeldir. Bu hakikate işaretten Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848) hadis rivayetinde hiç hata yapmadığını iddia eden kişinin yalancı olduğunu söylemektedir.¹ Abdullah b. Mübârek (öl. 181/797) sahâbe dâhil hadiste hata yapmayan kimsenin olmadığını belirtmekte ve Hz. Aişe'nin sahâbeden bazı kişilerin rivayetlerini eleştirmesini bu hususa örnek olarak göstermektedir.² İmam Müslim (ö. 261/875) *et-Temyîz* adlı eserinde sikaların rivayetteki hatalarını gösteren çok sayıda örnek zikretmektedir. Mücerret kaide ve kurallara dayalı tashih anlayışının hadis alanında ön planda olmaması, muhaddislerden ve hadis eserlerinden doğru bir yöntemle faydalanmayı zorlaştırabilmekte ve hadisçilerle ilgili birtakım yanlış yargıların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Râvi, rivayet ve hadis eserlerinden beklentiye doğru bir şekilde belirleyip sınırlandıramama sorunu ilim camiasında özellikle hadis alanında mütehasıs olmayanlar arasında yaygın bir problem haline gelmiştir. "Şayet bu hadis zayıf veya uydurma olsaydı, Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) veya Ebû Dâvûd (ö. 275/889) gibi büyük hadis imamları eserlerine almazlardı" tarzında sadece müellifin ilmî yetkinliğini merkeze alarak hadisleri değerlendirmek veya bir eserdeki hadislerin sıhhat durumuna göre müellifine önem atfetmek bu hatalı yaklaşımın öne çıkan olumsuz neticelerindedir. Muhaddislerin bazen eserlerine aldıkları hadisleri başka bağlamlarda tenkit etmeleri okuyucu ve araştırmacılar tarafından çelişki olarak telakki edilebilmektedir. Örneğin, İbn Receb el-Hanbelî (öl. 795/1393) "Bir adamın sürekli mescitlere gittiğini görürseniz onun iman ehli olduğuna şahadet edin" rivayetini zikrettikten sonra Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi *Müsned*'de³, Tirmizî⁴ ve İbn Mâce'nin⁵ (öl. 273/887) de sünenlerinde Derrâc tarikiyle tahrîc ettiklerini söylemektedir. İbn Receb akabinde Ahmed b. Hanbel'in hadislerle ilgili müsned dışında yaptığı şu değerlendirmesini aktarmaktadır: "Bu hadis münkerdir. Hadisi rivayet eden

¹ Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, thk. Hemmâm Abdurrahîm Saîd (Ürdün: Mektebetü'l-menâr, 1987), 1/94.

² İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, 1/94.

³ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavud, Âdil Mürşid, vd. (Müessesetü'r-risâle, 2001), 5/2444.

⁴ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998), "Ebvâbü'l-İmân", 8 (2617).

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnavut, vd. (Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009), "Ebvâbü'l-mesâcid ve'l-cemaât", 19 (801).

Derrâc'ın münker rivayetleri bulunmaktadır.”⁶ Ahmed b. Hanbel'in münker olduğunu belirtmesine rağmen bu hadisi *Müsned'*ine alması dikkat çekicidir. Çünkü bu durum, müelliflerin eserlerindeki hadislerle ilgili sıhhat kriteri dışında da amaçlarının olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Muhaddislerin sorumluluklarının belirlenmesiyle ilgili problemler sadece telif alanıyla sınırlı değildir. Hadis tahammülü ve rivayeti alanlarında da benzer sorunlar mülâhaza edilmektedir. Muhaddislerin hadis tahammül ve rivayetinde farklı tutum ve metotlar sergilemeleri anlaşılmalı probleminin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Muhaddislerden bazıları sadece sika râvilerden hadis naklederken, bazıları zayıf râvilerden de hadis almıştır. Ayrıca hadisin amel, istidlâl, i'tibâr, ihtibâr ve marifet gibi çeşitli amaçlar için⁷ kullanılması da muhaddislerin sorumluluklarının tanımlanma ve sınırlandırma problemini artıran etkenlerdendir. Zikredilen tüm bu hususlar temelde iki soruyu akla getirmektedir: Bir muhaddisin hadise karşı sorumluluğunu ele alırken onu hadis tahammülü, hadis rivayeti ve hadislerin telif ve tasnifi konularının her biri için farklı değerlendirmek gerekir mi? Ayrıca, bu konuların her biri için muhaddisleri sınırlayan ve bağlayan birtakım müşterekler var mıdır?

Bazı araştırmacılar muhaddislerin bu karmaşık yapısını onların ideolojik aidiyeti, fikir ve düşüncelerinin farklılığıyla izah etmeye çalışmıştır.⁸ Muhaddislerin ideolojik aidiyetlerinin birtakım tercihlerinde etkili olabileceği muhakkaktır. Ancak araştırmacıya göre muhaddislerin bu denli serbest hareket etmelerini sağlayan en temel olgu, onların tamamını bağlayan kuralların niceliksel ve niteliksel yapısıdır.

Bu çalışmanın amacı, hadis tahammülü, hadis rivayeti ve hadis tasnifi alanının her birinde muhaddislerin tamamını bağlayan müşterekleri izah etmektir. Bir muhaddisin hadis tahammülü, hadis rivayeti ve eser telifindeki sorumluluklarını belirlemek, o muhaddisten veya eserinden beklentiyi makul seviyede tutacağı gibi, eser veya müellifle ilgili yanlış algılardan uzaklaşmayı, muhaddislerden ve hadis eserlerinden doğru bir metot ile faydalanmayı da mümkün kılacaktır.

⁶ Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî İbn Recep, *Fethu'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buĥârî*, thk. Ebu Muaz Târık b. İvedullâh b. Muhammed (Dammam: Dârü'l- İbni'l Cevzî, 2001), 1/122.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi' li ulûmi'l-İmam Ahmed* (Mısır: Dârü'l-fellâh li'l-bahsi'l-ilmî ve tahkîkî't-türâs, 2009), 15/459-460.

⁸ Uğur Derman, *Hicri III. Asır Muhaddislerinin İdeolojik Aidiyetlerinin Hadis Rivayetlerine Yansımaları* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 74-174.

Yapılan araştırma neticesinde muhaddislerin hadis tahammülü, hadis rivayeti ve hadis telifi konularının her birindeki müşterek sorumluluklarını inceleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Ancak muhaddislere yöneltilen bir takım eleştirileri değerlendiren, muhaddislerin metotlarını inceleyen, Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamının veya bazılarının şartlarını mukayeseli olarak ele alan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca, bir muhaddisin eserini metot, amaç ve sıhhat şartları bakımından inceleyen eserler de bu çalışmaya bazı yönleriyle kaynaklık etmiştir. Bu çalışmaları aşağıdaki kategorilerde zikretmek mümkündür;

1- Hadis eserlerini amaç, şart ve metot bakımından inceleyen çalışmalar:

Cemal Ağırman'ın "Hadis Kaynaklarını Okuma Yöntemi Ve Musanniflerin Dili" adlı çalışması, bilhassa Kütüb-i Sitte eserlerinin telif amacını ve yöntemini beyan eden, hadis eserlerinden doğru şekilde faydalanmayı kolaylaştıran bilgiler ihtiva etmektedir. Emîn Muhammed el-Kudât ve Âmir Hasan Sabrî, *Dirâsât fi menâhici'l-muhaddisîn* adlı çalışmalarında kütüb-i tis'a ve öne çıkan musannef, mu'cam, müstahrec ve müstedrek türü eserlerin telif amacı, müelliflerin şartları ve metotlarına dair önemli bilgiler zikretmişlerdir. Yâsir eş-Şimâlî'nin, *el-Vâdih fi menâhici'l-muhaddisîn* adlı eserini de bu minvalde zikretmek mümkündür.

Yukarıda zikredilen çalışmalar, hadis kitaplarından faydalanılırken müelliflerin amaç, şart ve yöntemlerini incelemeleri yönüyle bu çalışmayla ortaktırlar. Ancak amaç ve kapsam bakımından bu çalışmadan ayrılmaktadırlar. Çünkü bu çalışmanın amacı muhaddislerin riayet etmeleri gereken ortak müşterekleri tanımlayıp sınırlandırmak ve onlarla ilgili oluşması muhtemel yanlış algı ve beklentilere işaret etmektir. Ayrıca bu çalışma sadece hadis eserleriyle sınırlı olmayıp zikredilen bağlamda hadis tahammül ve rivayet aşamalarını da incelemektedir.

2- Müelliflerin şartlarını mukayeseli olarak inceleyen çalışmalar:

İbnü'l-Kayserânî (öl. 507/1113) *Şürûtü'l-e'immeti's-sitte* adlı eserinde Kütüb-i Sitte müelliflerinin râvi ve rivayet için öne sürdükleri şartlarını incelemiştir. İbnü'l-Kayserânî'den sonra Ebû Bekr Hâzımî'de (öl. 584/1188) *Şürûtü'l-e'immeti'l-hamse* adlı eseriyle Buhârî (öl. 256/870), Müslim, Tirmizî (öl. 279/892), Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin (öl. 303/915) şartlarını inceleyen bir eser telif etmiştir. Mustafa Muhammed Ciknî *el-Mufâdale beyne Süneni Ebî Dâvûd ve't-Tirmizî ve'n-Nesâî* adlı makalesinde Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin şartları üzerinden sünenleri arasında sıhhat mukayesesi yapmıştır. Aynı bağlamda Selvi Raif Murad ve Erdinç Ahatlı'nın, *Ebû Dâvûd, Tirmizî ve*

Nesâî: Üç Sünen Kitabının Birbirlerine Üstünlüğü ile İlgili İddialar ve Rivayet Kaynakları Açısından Bir Değerlendirme adlı makalesini zikretmek mümkündür. Hadis müelliflerinin telif şartları ve amaçları hakkında bilgi veren bu çalışmalar, hadis eserlerinden faydalanmayı mümkün kılan yöntemleri sunmaları bakımından bu çalışmaya kaynaklık etmişlerdir. Ancak bu çalışmaların, musanniflerin sorumluluklarını bir bütün olarak okuyucu ve araştırmacılara sunma gayesi yoktur. Ayrıca, zikredilen eserlerden farklı olarak bu çalışmanın konusu, sadece hadis eserleriyle sınırlı değildir. Muhaddislerin hadis tahammül ve rivayeti alanındaki müşterek sorumluluklarını tanımlayıp sınırlama problemini incelemek de bu çalışmanın temeyyüz ettiği hususlardandır.

3- Hadisçilere yöneltilen eleştirileri değerlendiren çalışmalar;

Seyit Avcı Hadisçilere *yöneltilen bazı eleştirilerin değerlendirilmesi* adlı makalesinde, tarih boyunca hadisçilere yöneltilen isnad sisteminin güvenilir olmadığı, hadisleri anlamaya önem vermedikleri, hadis rihleleri uğruna ibadetleri aksattıkları, Kur'an'ı ihmal ettikleri, menfaat peşinde koştukları, gıybet ettikleri, gurura kapıldıkları, âli ve nadir isnad peşine düştükleri, okuma ve yazmada hataya düştükleri, çelişkili ve zayıf hadis rivayet ettikleri, fırkalaşmayı artırdıkları ve ilmin zahiriyle yetindikleri gibi eleştirileri ele almaktadır. Avcı, "Çelişkili ve zayıf hadis rivayet ettikleri" başlığı altında hadisçilerin zayıf rivayetleri eserlerine almalarının, onları sahih gördükleri anlamına gelmediğine kısaca dikkat çekmiştir. Ancak genel olarak bu başlıkların muhtevası incelendiğinde yöneltilen eleştirilerin hedefinde bir düşünce ekolü olan Ehl-i hadisin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ise muhaddislerin hadis tahammül, rivayet ve telif sorumlulukları üç başlık altında hadis tekniği bakımından incelenmektedir.

A. Tahammül Alanındaki Sorumlulukları

Muhaddislerin hadis tahammül alanındaki sorumluluklarına girmeden önce hadis tahammülünün tarifi, hadis tahammül çeşitleri, hadis tahammül meclislerindeki bazı âdâb ve usuller ve hadis tahammül amacının çeşitliliğinden kısaca bahsedilecektir. Zira muhaddislerin hadis tahammül sorumluluklarının anlaşılması için zikredilen tahammül konularına dair bazı hususların bilinmesi önemlidir.

Hadis tahammülü, genel olarak öğrencinin hocadan hadis alırken takip ettiği âdâb ve usulleri ifade etmektedir. Hadis talebeleri hadisleri ya bizzat hocanın ağzından işiterek veya rivayetlerin hocaya okunduğu hadis meclislerinde bulunarak tahammül etmeye özen göstermişlerdir. Bunlardan birincisi hadisin semâ yoluyla alındığını, ikincisi ise hadisin arz ve kıraat

yoluyla elde edildiğini göstermektedir.⁹ Yazının ilk dönemlerde henüz yeterince gelişmemesinden kaynaklı olarak bir bilgiyi semâ yoluyla almak, kitaplardan okuyarak almaktan çok daha güvenilir kabul edilmiştir.¹⁰ Şartların semâ veya kıraate imkân tanımadığı durumlarda ise hadisler münâvele, icâzet, mükâtebe, i'lâm, vicâde ve vasiyet gibi semâ ve kıraate nispeten daha düşük derecedeki tahammül yollarıyla alınmıştır. Semâ ve arz dışında kalan bu yöntemlerin tamamını hadislerin yazılı yolla alınması kategorisinde değerlendirmek mümkündür.¹¹

Hadisler genellikle rivayet meclislerine gidilerek tahammül edilmiştir. Bu meclislerde hadis rivayet eden hocalar, sağlık durumları, iş ve sosyal hayatlarındaki yoğunluğa göre belli aralıklarla rivayet meclisleri kurmuşlardır. Öğrenciler hocalardan işitecekleri hadisleri genellikle yanlarında yazılı bir nüshada bulundurlardı. Bu nüshaları çarşılarda verrâklar olarak da bilinen müstensihlerden satın alırlardı veya hadis imlâ meclislerinde kendileri yazarlardı.¹² Öğrenciler elde ettikleri bu nüshalarla rivayet meclislerine giderek bu hadisleri dinleyip tahammül etmekteydiler. Öğrencinin hoca okurken takip etmesi ve gerekli durumlarda nüshadaki hataları düzeltmesi gerektiğinden yanında kalem, kâğıt ve mürekkep gibi araç ve gereçleri bulundurması son derece önemsenmiştir. Özellikle ilk dönemlerde yazının henüz yeterince gelişmemesinden mütevellit, hadis nüshalarında yaygın görülen tashîf,¹³ tahrif¹⁴ ve lahn¹⁵ gibi hataların düzeltilmesinde bu meclislerin rolü büyüktür.

Hadis meclisleri sessizlik ve sükûnetin hâkim olduğu son derece ciddi

⁹Bk. Nevzat Aşık, "Tahammül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/380-382.

¹⁰ Bk. M. Nazım Şiraz, "Hadislere Güveni Teyit Etme Noktasında Hadis Alma Usûllerinden Sema Ve Kıraat Yolları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (Haziran 2005), 232-253.

¹¹ Erdinç Ahatlı - Selvi Raif Murad, "Kitâbe/Mükâtebe Metodunun Tarihçesi ve Kavramsallaşma Süreci", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2022), 1579-1584.

¹² Dursun Sarı, "İmlâ Meclislerinde Hadis Eğitim ve Öğretiminin Temel Âdâb ve Ahlak Kuralları", *Din, Düşünce ve Ahlak I* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2022), 274-276.

¹³Bir kelimeye harf değiştirmek veya kelimeye harf eklemek, harflerin yerlerini yahut kelimeyi bütünüyle değiştirmek suretiyle yapılan hatalardır. Bk. Emrullah İşler, "Tashîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/128-129.

¹⁴ Sened veya metninde şekil değişikliği yapılan hadisler için kullanılan bir kavramdır. Bk. Mehmet Efendioğlu, "Muharref", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/4.

¹⁵ "Hadiste lahn, 'Arap dilinin söz dizimini (nahiv) bilmemek yüzünden kelimeyi hatalı telaffuz etmek' mânasında kullanılır." Bk. M. Yaşar Kandemir, "Lahn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/56-57.

ortamlardır. Öyle ki, öğrencilerin anlamadıkları bir kelime veya cümleyi hocadan tekrar etmesini istemeleri dahi bu meclislerde hoş karşılanmamıştır. Tâbiîn muhaddislerinden Şa'bî (öl. 103/723), hadis rivayet ettiği birinin ondan okuduğu yeri tekrar etmesini istemesi üzerine şöyle demiştir: “Sana hadisi tekrar mı edeyim? Hayatım boyunca asla bir hocaya bana hadisi tekrar et demedim.”¹⁶

Hadis meclislerindeki bu azami sükûnet ve ciddiyetin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi: Hadisleri hatasız tahammül etmektir. Sayıları bazen binlere ulaşabilen bu meclislerde hocanın sesini mecliste bulunan herkese duyurmasının teknik açıdan zorluğu izahtan varestedir. Hocalar genellikle bu sorunu çözmek için böyle kalabalık meclislerde müstemlî bulundurmaya özen göstermişlerdir. Yüksek bir yere çıkarak şeyhin hadislerini gür sesle okumak suretiyle mecliste bulunan öğrenciler tarafından işitilmesini sağlamak müstemlînin asli görevlerindedir.¹⁷ Ayrıca hocanın soru soran kişiye cevap verirken söyleyeceği hadisten olmayan bir kelime veya cümlenin öğrenciler tarafından hadisten zannedilmesi sorunu meclisteki sükûnetin önemini daha da artıran hususlardan olmuştur. Hadis meclislerinde hadis haricinde kelim konuşmanın yaratacağı bazı problemleri ortaya koyan şu örneği zikretmek mümkündür; Sâbit b. Mûsâ (öl. 229/844) bir gün hadis hafızı kadı Şerîk b. Abdullâh'ın (öl. 177/794) meclisine gelir. Bu sırada Şerîk b. Abdullâh mecliste bulunan öğrencilere hadis yazdırmaktadır. Şerîk, hadisin senedini okumuş, müstemlînin yazmayı tamamlamasını beklemektedir. Bu sırada Sâbit'in meclise girdiğini görür. Sâbit'e bakarak şöyle der: “Her kimin gece namazı çok olursa gündüz siması güzel olur.” Şerîk bu sözyle aslında Sâbit'in zühd ve vera' ehli olmasını kastetmiştir. Ancak Sâbit, Şerîk'in “Her kimin gece namazı çok olursa gündüz siması güzel olur” sözünü hadis zannederek rivayet etmiştir.¹⁸

Hadis meclislerindeki azami sükûnetin ikinci nedeni ise Hz. Peygamber'e (sas) olan saygıdır. Onun sözlerini sağlığında konuşuyormuş gibi edep ve vakarla dinlemektir. Allah Teâlâ Hucurât suresinin ikinci ayetinde müminlere Peygamber'in (sas) huzurunda seslerini yükseltmemelerini emretmiştir. Muhaddisler Hz. Peygamber'e (sas) karşı bu hassasiyeti onun hadislerinin okunduğu meclislerde de gözetmeye önem

¹⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, thk. Mahmûd Tahhân (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.), 1/234.

¹⁷ Abdullah Aydın, “İmlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/225-226.

¹⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Faşl li'l-vaşli'l-müddrec fi'n-naql*, thk. Muhammed el-Zehrânî (Suudi Arabistan: Dârü'l-hicreti, 1997), 1/27.

göstermişlerdir. Basralı muhaddis Eyyûb es-Sahtiyânî (öl. 131/749) bir gün hadis rivayet ettiği bir mecliste insanların gürültü yaptığını görünce şöyle demiştir: Bu gürültü de nedir? Kişinin Hz. Peygamber'in (sas) hadislerinin rivayet edildiği mecliste sesini yükseltmesinin onun huzurunda sesini yükseltmesiyle aynı olduğunu bilmezler mi!"¹⁹ Yine, Hammâd b. Zeyd'in (öl. 179/795) hadis rivayet ettiği meclislerde bu hassasiyeti gözetmeyenlere hadis rivayet etmediği nakledilmiştir.²⁰

Bir muhaddisin hadis tahammül meclislerindeki âdâb ve usullere riayeti, onun hadis rivayet kalitesini şekillendiren en temel olgudur. Ancak bu hassasiyetin sahih hadis tahammülü ile ilgisinin olmadığını altını çizmek gerekir. Çünkü hadis tekniği açısından bir muhaddisin sadece sahih hadis tahammül etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bilakis muhaddislerin genel tutumu herkesten hadis toplamak yönünde olmuştur. Ebû Hâtim er-Râzî (öl. 277/890) şöyle demektedir: "Hadisi tahammül edeceğin zaman herkesten topla. Onu rivayet edeceğin zaman ise ayıkla"²¹ Velîd b. Ebân el-Kerâbisî (öl. 214/830), hadis hafızı Yezîd b. Hârûn'un (öl. 206/821) zayıf râvilerden hadis tahammül ettiğini görünce "Ey Ebû Hâlid! Bu zayıf kişilerden hadis mi rivayet ediyorsun" diye sorar. Yezîd b. Hârûn şöyle cevap verir: "İnsanların, hadisleri herkesten yazdığını idrak ettim. Sonra münazara meclislerinde bu hadisleri tartıştılar."²²

Ebû Bekir b. Ayyâş'ın (öl. 193/809) naklettiği şu kısca muhaddislerin herkesten hadis toplama rağbetini gösteren bazı örneklerdendir. Ebû Bekir şöyle demiştir: "Bir gün ben, Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778) ve Şerîk b. Abdullah (öl. 177/794), el-Hira ve Kûfe arasındaki bir bölgede yürüyorduk. Karşımıza saç sakalı ak güzel yüzlü bir adam çıktı. Âli isnadlı güzel hadislere sahip olabileceğini düşündük. Aramızda hadise karşı en arzulu olanımız Süfyân'dı. Adama yönelerek şöyle dedi: "Yanında eski hadisler var mı? Adam cevap verdi: 'Yanımda hadis yok ama üzerinden yıllar geçmiş başka şeyler var'. Gidip baktığımızda onun şarap olduğunu gördük."²³

Dini bütün, yaşça mukaddem ve zabtı kuvvetli hocalardan hadis tahammül etmek bir muhaddise rağbeti artıran önemli hususlardandır.

¹⁹ Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 1/195.

²⁰ Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 1/195.

²¹ Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 1/195.

²² Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdîrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâşil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Accâc el-Hatib (Beyrut: Dârü'l-fıkr, 1983), 417.

²³ Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâff bi'l-vefeyât*, thk. Şuayb Arnavut - Mustafa Türkî (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâs, 2000), 10/153.

Ancak hocanın zayıf, bid'at ehli ve hatta hadis uydurmakla maruf olması onun meclisinde bulunan râvi için kusur değildir. Bilakis yukarıda belirtildiği üzere muhaddislerin genel tutumu, her türlü hocanın meclisinde bulunma yönünde olmuştur. Muhaddislerin herkesten hadis toplama rağbetlerinin ardındaki en önemli etken, hadis tahammül amaçlarının çok çeşitli olmasıdır. Zira muhaddisler sadece sahih hadisleri toplamak veya dinî referans edinmek amacıyla hadis tahammül etmemişlerdir. Bazı hadisleri i'tibar²⁴ bazılarını ihtibâr²⁵bazılarını da marifet; hadisin durumunu ortaya koyup insanlara bildirmek amacıyla yazmışlardır. Örnek olarak; Ahmed b. Hanbel, İbn Lehîa'nın (öl. 174/790) zayıf bir râvi olduğunu söylemektedir. Ancak İbn Lehîa'nın hadislerini sadece i'tibâr için yazdığını belirtmektedir.²⁶ Yine Câbir el-Cu'fî'nin (öl.128/746) hadislerini terk ettiğini ancak daha sonra sadece i'tibar amacıyla ondan hadis yazdığını belirtmiştir.²⁷ Hadislerini eleştirdiği Ubeydullah el-Vessâfî'nin (öl.141-150/759-767) rivayetlerini neden yazdığı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Ben onun hadislerini marifet için yazıyorum."²⁸

Muhaddisler bazen de hadisleri sadece amel etmek veya onları delil olarak kullanmak için tahammül etmişlerdir. Amel ve istidlâl için kullandıkları bu hadislerin tamamı onların nezdinde sahih değildir. Örneğin, Buhârî'nin hadis hocalarından Muhammed b. el-Müsennâ (öl. 252/866), Abdurrahman b. Mehdî'ye (öl. 198/813-14) gelerek hadis tahammülü konusunda ona tavsiyede bulunmasını ister. Abdurrahman b. Mehdî şöyle der: "Şu sözümü hıfzet! İnsanlar üç kısımdır. Bazıları hafız ve zabtı kuvvetli kişilerdir ki onlardan hadis alınacağı konusunda ihtilafa düşülmez. Bazı râviler ise rivayetlerinde hata yaparlar ancak hadislerinin çoğunluğu sahihtir. Bu râviler büsbütün terkedilmezler. Şayet bunlar terkedilecek olsa hadisler zayi olur. Bazılarının hadislerine ise vehim ve hata galebe çalmıştır. İşte bunların hadisleri terkedilir."²⁹

²⁴i'tibar: Bir hadisin sıhhat durumuyla ilgili hüküm verebilmek için farklı varyantlarını bir araya getirerek karşılaştırmayı ifade eder. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker fi Mustalahi ehli'l-eser*, thk. Nûreddin Itr (Şam: Matbaatü's-sabbâh, 2000), 75.

²⁵İhtibar: Râvi'nin cerh ve ta'dîl açısından durumunun anlaşılabilmesi için rivayet ettiği hadislerin sika ravilerin aynı hocadan rivayetleriyle mukayese edilmesi eylemidir. Sika râvilere muvafakat ve muhalefet oranına göre râviyle ilgili hüküm verilir. İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker fi Mustalahi ehli'l-eser*, 96.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi' li ulûmi'l-İmam Ahmed*, 15/459.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi' li ulûmi'l-İmam Ahmed*, 15/459.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi' li ulûmi'l-İmam Ahmed*, 15/460.

²⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Kitâbü't-temyîz* (Kahire: el-Fârükü'l-hadisîyye li'l-tabâati ve'n-neşr, 2009), 57.

Muhaddislerin sorumluluğu konusunun anlaşılmasına katkısı olacak bu genel malumattan sonra, muhaddislerin tamamını bağlayıcı hadis tahammül sorumluluklarıyla ilgili şu tespiti yapmak mümkündür;

Tahammülün zamanı, mekânı ve amacı ne olursa olsun bütün muhaddisler, hadisleri hocaların rivayet ettikleri şekilde tahammül etmek ve hocadan muttasıl bir sened ile rivayet edebilmek için de hadisin ittisaline zarar verebilecek eylemlerden kaçınmak ile mükelleftirler.

Ayrıca râvinin hadis nüshasının makbul olabilmesi için içindeki hadislerin tamamının hocaya ait olduğunu teyit etmesi gerekmektedir. Aksi halde bu hadisleri başkalarına rivayet etmesi caiz değildir. Örneğin, İbn Cüreyc (öl. 150/767) bir gün içinde hadislerin yazılı olduğu katlanmış bir sahifeye Zührî'nin (öl. 124/742) meclisine gelerek ona şöyle demiştir: "Bu sahifede bulunan hadisler sana aittir. Onları senden rivayet edebilir miyim? Zührî sahifenin içindeki hadisleri kontrol etmeden 'Evet onları benden rivayet edebilirsiniz' dedi. Bu olaya şahit olan Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) şöyle dedi: 'İbn Cüreyc'in yaptığına mı yoksa Zührî'ye mi şaşıracağımı bilemedim.'³⁰ İbn Cüreyc'in bu davranışlarından dolayı bazı muhaddisler onun Zührî'den rivayet ettiği hadislere mesafeli yaklaşmıştır.³¹

Hadis talebeleri, hadisleri hocanın rivayet ettiği şekilde zabt edebilmek için genellikle aynı hocanın meclislerine birkaç defa katılarak hadislerini tekrar dinlemeye önem göstermişlerdir. Böylelikle hocadan veya ortamdaki kaynaklı sorunları telafi etmeye çalışmışlardır. Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071) *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* adlı eserinde "Hadislerin tekrar yazılması" başlığıyla bu konuyu detaylıca ele almış, muhaddislerin uygulamalarından örnekler aktarmıştır. Bu örneklerden bazısını şöyle zikretmek mümkündür;

Hadis hafızı Yezîd b. Zürey' (öl. 182/798) şöyle demiştir: "Benim için bir hadisi kitabımda iki defa görmek iki dinar elde etmekten daha sevimlidir."³²

Ünlü hadis uzmanı Yahyâ b. Maîn şöyle demiştir: "Bir hadisi elli defa yaz. Muhakkak ki hadisin afeti çöktür."³³

Öğrenciler bazen hadis meclisinde işitemedikleri bir kelime veya

³⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma'rifeti usûli 'ilmi'r-rivâye*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (Dammam: Dârü İbni'l-Cevzî, 2011), 2/88.

³¹ Ahmed b. Muhammed b. Kâsım İbn Muhriz, *Ma'rifetü'r-ricâl li'l-İmam Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn* (Kahire: el-Fârûkû'l-hadisiyye li'l-tabâati ve'n-neşr, 2009), 183.

³² Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 2/211.

³³ Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 2/212.

cümleyi meclisteki arkadaşlarına veya meclis dağıldıktan sonra müstemlîye sorarak bu kusuru telafi etmeye çalışmışlardır. Bazıları öğrencinin rivayet anında hocadan işitmediği bu kısımları ondan muttasıl senedle rivayet etmesini doğru bulmamış, öğrencinin bu kısmı rivayet esnasında belirtmesi gerektiğini savunmuştur. Örneğin; hadis hafızı Muhammed b. Abdullah el-Mûsilî (ö. 242/857) şöyle demiştir: “Asla müstemlînin ağzından bir şey yazmadım. Yazdıklarımın tamamı hocaların ağzından işittiklerimdir.”³⁴ Halef b. Temîm (öl. 206/822) şöyle demiştir: “Süfyân es-Sevrî’den yaklaşık on bin hadis işittim. Bu hadisleri işitirken anlamadığım şeyleri meclisteki arkadaşlarıma sordum. Bu durumu Ebû Salt Zâide’ye (öl. 160/777) anlatınca şöyle dedi: ‘Sadece kulaklarının duyduğu kalbinin hıfzettiklerini rivayet et.’ Bunun üzerine o hadislerin hiçbirini rivayet etmedim.”³⁵ Hatîb el-Bağdâdî âlimlerin çoğunun, öğrencinin rivayet esnasında işitemediği veya anlayamadığı kısımları meclisteki arkadaşlarına sormasını caiz gördüklerini ancak bu kısımların rivayet anında belirtilmesinin müstehap olduğunu ifade etmektedir.³⁶

Sonuç olarak, hadisleri hocalarından rivayet ettiği şekilde tahammül etmesi, hadis tahammül metoduna uygun bir sîga tercih etmesi ve nüshasından naklettiği hadisleri tashih edilmiş bir asıl ile karşılaştırması hadis tahammül eden râvinin sorumluluklarındandır. Tafsilatıyla izah edilen bu sorumlulukları yerine getiren bir râvinin, tahammül ettiği hadislerin metin veya isnadındaki herhangi bir hata nedeniyle eleştirilmesi doğru değildir. Çünkü bu hataların sorumlusu bu râvi değildir. Hata, isnad zincirindeki başka bir râviden kaynaklanmaktadır.

B. Hadis Rivayetindeki Sorumlulukları

Hadis tahammülündeki metot ve amaç çeşitliliğinin hadis rivayetinde de olduğunu söylemek mümkündür. Muhaddislerden bazısının eğilimi sadece sika râvilerin hadislerini rivayet etme yönüdeyken³⁷ bazısı ise zayıf râvilerin hadislerini de nakletmiştir. Esasen râvilerin çoğunun hocalardan işittikleri hadislerin sahihini zayıfından, meşhurunu şâz ve münferid olanından ayıracak seviyede olmadıklarını belirtmek gerekir. Öğrenciler genellikle hocalardan işittikleri bu hadisleri topluca rivayet etmişlerdir.

³⁴ Ebû Sa’d Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem’ânî, *Edebü’l-İmlâ’ ve’l-İstimplâ’*, thk. Max Weisweiler (Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-İlmiyye, 1981), 171.

³⁵ Ebû’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâdî İyâz, *el-İlmâ’ ilâ ma’rifeti uşûli’r-rivâye ve takyîdi’s-semâ’*, thk. Ahmed Sakar (Kahire: Dârü’t-türâs, 1970), 136.

³⁶ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma’rifeti uşûli ‘ilmi’r-rivâye*, 1/215.

³⁷ Vasiyullah b. Muhammed Abbâs, “Men kâlû fihî: lâ yervî illâ an sika”, *Mecelletü’l-kırâat ve’l-ma’rife* 87 (Şubat 2009), 70-107.

İmkân olması durumunda ise hadis tahammül edecekleri hocanın meclisinde hocanın hadislerini iyi bilen müntehib bulundurmuşlardır. Müntehibin görevi, hocanın sahih ve meşhur rivayetlerini hadis alacak öğrenciler için seçmektir. Böylece öğrenciler, hocalarından yalnızca meşhur ve sahih rivayetleri alır, münker ve zayıf rivayetlerin zararlarından korunmuş olurlardı. Aynı zamanda bu yöntem, hem zaman hem de maddi kaynaklar açısından tasarruf sağlayarak daha verimli bir öğrenme süreci sunmaktaydı.³⁸ Müntehib bulamadıkları durumda ise hocalardan topluca tahammül ettikleri bu rivayetleri hadis uzmanlarına arz ettikleri olurdu. Hadis uzmanları öğrencilerin nüshalarına bu hadislerin sahihlerini zayıflarından ayırmalarını sağlayacak bir takım alametler çizdi. Örneğin, İsmâil b. Ebû Üveys (öl. 226/841) hocalarından işittiği hadislerin sahih ve zayıflarını ayırması için elindeki nüshasıyla İmam Buhârî'ye müracaat etmiştir. Buhârî'nin işaretlediği bu hadisleri naklederken "Kitabımdaki şu hadisler Buhârî'nin intihab ettiği rivayetlerdir" dediği kaynaklarda zikredilmiştir.³⁹

Muhaddislerden kimisi de terğîb ve terhîb konularında zayıf hadis ile ameli caiz gördüğünden bu alanlarda zayıf rivayetlerin nakledilmesinde beis görmemiştir. Örneğin; Süfyân b. Uyeyne, Bakıyye b. Velîd'in (öl. 197/812) sünnet konularındaki hadislerinin alınmayacağını ancak sevap ve benzeri terğîb konulu rivayetlerinin alınmasında sakınca olmadığını belirtmiştir.⁴⁰ Süfyân es-Sevrî 'ye göre, bir şeyin helal veya haram olduğuna hadisle hükmedebilmek için bu konudaki hadislerin ilimde meşhur sika râvilerden gelmesi gerekmektedir. Ancak helal ve harama taalluk etmeyen meselelerde adalet ve zabt bakımından daha düşük seviyedeki râvilerin hadislerinin alınmasında sakınca yoktur.⁴¹ Yine Ahmed b. Hanbel, siyer âlimi Muhammed b. İshâk'ın (öl. 151/768) sadece megâzî ve benzeri konulardaki rivayetlerinin kabul edileceğine işaret etmiştir.⁴²

Hadis rivayet eden bir muhaddisin sadece sahih olan rivayetlerini nakletme veya rivayet ettiği hadislerin sıhhat açısından durumunu bilme ya da hadis rivayet ettiği öğrencilere bu hadislerin sıhhat durumunu açıklama

³⁸ Bk. Nebîl Muhammed Abduh Zâhir, "el-İntihâbü inde'l-muhaddisin; mefhûmühü ve envâ'ühü ve esbâbühü ve hükümü", *Mecelletü külliyyeti's-şer'iati ve'l-kânûn* 18/2 (2016), 760.

³⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşâr Avâd Ma'rûf (Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 2003), 2/322.

⁴⁰ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1952), 1/41.

⁴¹ İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, 1/372.

⁴² İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, 1/372.

sorumluluğu yoktur. Ayrıca muhaddisler için sahih hadis nakletmek önemli olduğu gibi, âlî isnadlı veya zayıf olsa bile herkeste bulunmayan nevâdir türünden rivayetler nakletmek de kıymetlidir. Bu hadisleri elde etmek için muhaddisin katlandığı sıkıntı ve meşakkatler göz önünde bulundurulduğunda onun imzasını taşıyan bu ender rivayetleri nakletmek istemesi çok tabiidir. Hadis tahammülü bölümünde izah edildiği üzere derecesi ne olursa olsun bütün hadislerde muhaddisler için ilgi sebebi olacak tahammül ve eda sebebi bulunabilmektedir.

Hadis rivayet eden hocaların rivayet amaçları değişebildiği gibi, rivayet metotları ve kişisel karakterleri de farklılaşabilmektedir. Onlardan bazıları ücretsiz hadis rivayet ederken bazıları ise hadis rivayeti karşılığında ücret talep etmiştir.⁴³ Bazıları kısa zaman aralıklarıyla hadis rivayet meclisleri kurarken bazıları bu konuda hadis talebesi için daha zorlaştırıcı bir tutum içinde olmuştur.⁴⁴ Bazıları sadece semâ yoluyla hadis rivayetini tercih ederken bazıları ise kıraat, münâvele ve icâzet gibi çeşitli tahammül yollarıyla rivayeti tercih etmiştir. Örneğin İmam Mâlik'in (öl. 179/795) arz yöntemiyle hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Hadisleri kendisine sema yoluyla rivayet etmesi için ısrar eden bir öğrenciyeye hadis rivayet etmekten imtina ettiği nakledilmektedir.⁴⁵ Ancak bu hususlardan hiç biri muhaddis için cerh nedeni değildir. Çünkü rivayet karşılığında ücret almak bir râvinin hadisçiliğini zedelemez.⁴⁶ Muhaddislerin hadis uğruna yaptıkları maddi harcamalar ve katlanmak zorunda kaldıkları yol ve gurbet meşakkatleri⁴⁷ göz önünde bulundurulduğunda hadis rivayeti karşılığında bir miktar ücret talep etmeleri makuldür. Hadis rivayeti konusunda muhaddisten sadır olan tembellik ve ihmalkârlık gibi özellikler de onun adalet veya zabtına zarar verecek cerh nedenlerinden değildir.

Bir muhaddisin hadis rivayetiyle ilgili iki temel sorumluluğu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: Hadisi işittiği gibi senediyle nakletmektir. Muhaddisin bu şartı sağlayabilmesi için tahammül ettiği hadisleri rivayet anına kadar koruması gerekmektedir. Şayet hadisi

⁴³ Selahattin Aydemir, "Hadîs Rivâyeti ve Öğretimi Karşılığında Ücret Alma Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020), 1112-1113.

⁴⁴ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'âlemi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb Arnavud, vd. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1985), 9/351, 16/297, 17/42, 21/275, 22/73, 22/151.

⁴⁵ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma'rifeti usûli 'ilmi'r-rivâye*, 2/28-29.

⁴⁶ Aydemir, "Hadîs Rivâyeti ve Öğretimi Karşılığında Ücret Alma Hakkında Bazı Mülâhazalar", 1119-1122.

⁴⁷ Bk. Muhammed Enes Topgöl, *Râvi: Hicri İkinci Yüzyılda Bir Muhaddisin İlim Serüveni* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021).

hıfzından rivayet ediyorsa sürekli müzakere ve tekrarlarla bu hadisleri ezberinde tutmalıdır. Kitabından nakletmesi durumunda ise hadislerin yazılı olduğu defter, sahife, tomar ve benzeri nüshalarını rivayet anına kadar korumalıdır.⁴⁸ Râvinin yazdığı hadislerini korumasından maksat, mesmû'âtı (tahammül ettiği hadisler) olan hadisleri muhafaza etmesi ve bunların mesmû'âtı olmayan diğer rivayetlerle karışmasına mani olmasıdır. Çünkü muhaddislerin hadis mecmuası sadece hadis meclislerinden tahammül ettikleri rivayetlerle sınırlı değildir. Müzakere meclislerinde elde ettikleri hadisler, verrâklardan satın aldıkları kitap ve sayfeler, başka râvilerden kendilerine tevarüs eden veya başkalarından hediye veya ödünç aldıkları kitap ve cüzlerin her biri muhaddislerin hadis mecmualarının bir parçasıdır. Bu rivayetlerin ihtilâtı, bütün hadislerinin zan altında kalmasına neden olabilmektedir. Bilhassa hadis sayfelerinde çoğunlukla sadece ilk hadisin senedinin zikredildiği, geri kalan hadislerin o ilk hadisin senedine tabi olduğu göz önünde bulundurulduğunda,⁴⁹ hocanın mesmû'âtı olan bu rivayetleri korumasının ne denli önemli olduğu ortadadır. Sahifeden olmayan tek bir hadisin dahi sahifedeki rivayetlere karışması durumunda ihtiva ettiği hadislerin tamamı zan altında kalabilir.

Râvi, hadisi işittiği gibi naklettiği sürece hadisin senedi veya metnindeki hata ve kusurdan dolayı itham edilemez. Muhaddisler bu hakikati şu kural ile ifade etmişlerdir: "Hadisin senedini zikreden, sorumluluğu onu kullanacak kişiye yüklemiştir."⁵⁰ Bir başka ifadeyle hatalı hadis rivayeti tek başına râvi için cerh sebebi değildir. Cerh edilebilmesi için o hatayı bizzat onun yaptığıнын tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle uzman ilel âlimleri hatalı bir hadisi değerlendirirken o hatayı hangi ravinin yaptığıнын tespit etmeye son derece önem vermişlerdir.

Muhaddisin rivayet sorumluluklarından ikincisi ise hadisi tahammül yöntemine uygun bir sîga ile nakletmesidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki; senedi kopuk olan hadislerin rivayeti muhaddisin güvenilirliğini zedelemeyiz. Ancak senedi kopuk bir hadisi, "Haddesenâ" veya "Ahberenâ" gibi ittisale delalet eden bir sîga ile rivayet etmek cerh sebebidir. Zannedilenin aksine

⁴⁸ Bünyamin Erul, "Zabt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/61-62.

⁴⁹ Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî Hemmâm b. Münebbih, *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih*, thk. Ali Hasan Ali Abdülhamid (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, ts.), 25.

⁵⁰ Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl Emîr es-San'ânî, *Tavzîhu'l-efkâr li-me'ânî Tenkîhi'l-enzâr*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997), 1/288.

tedlîs,⁵¹ tek başına cerh nedeni değildir. Şu'be b. Haccâc ve başka muhaddislerin tedlîsin kerahetine delalet eden ağır ifadeleri kaynaklarda zikredilmiştir.⁵² Bu ifadeler, pek çok kişide tedlîs yapan râvinin zayıf kabul edildiği düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur.

Âlimler daha ilk dönemlerden itibaren müdellisin rivayetinin kabulünü birtakım şartlara bağlamışlardır.⁵³ Onların rivayetlerini topluca reddetmemişlerdir. Çünkü müdellis yalancı değildir. Adalet veya zabtını zedeleyen bir kusur bulunmamaktadır. Tedlîs ile ilgili en ağır eleştirisiyle bilinen Şu'be, müdellisi yalancı olarak nitelendirmek yerine tedlîs için "Yalanın kardeşi" tabirini kullanmıştır.⁵⁴ Aynı şekilde Hatîb el-Bağdâdî *el-Kifâye* eserinde tedlîs konusunu "Tedlîs, ilim ehlinin çoğu tarafından kerih görülmüştür. Bazıları tedlîsi ağır sözlerle zemmetmiş ve bazıları da tedlîsten beri olmakla iftihar etmiştir" başlığıyla ele almıştır.⁵⁵ *el-Kifâye* eserine aldığı konularla ilgili değerlendirmeler yapmaktan geri durmayan Bağdâdî'nin, müdellisten hadis alınmaz şeklinde bir ifade kullanmaktan imtina ettiği görülmektedir. Bunun yerine tedlîsi, rivayet etiğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle zem eden rivayetler nakletmektedir.

Cerh ve ta'dîl eserlerinde râviyle ilgili hüküm verilirken pek çok yerde râvi için "Sika", "Müdellis" ve "Mürsil" ifadeleri veya bunların türevleri olan fiil sîgalarının bir arada kullanıldığı görülmektedir.⁵⁶ Zikredilen tüm bu hususlar, tedlîs veya irsâl (hadisleri mürsel rivayet etmek) yapmanın râvinin sika kabul edilmesinin önünde bir engel olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü müdellis, "Haddesenâ" gibi hadisi doğrudan hocadan işittiğine delalet eden sîga yerine, "An" gibi hadisin senedinin muttasıl ve münkatî' olmasına muhtemel lafızlar kullanmaktadır.

Tedlîs örneğinden anlaşılacağı üzere hadisin ittisal ve inkitâ durumuna göre rivayet sîgası tercih etmek muhaddislerin önemli sorumluluklarındandır. Bu öneme binaen bazı muhaddisler, hadisin

⁵¹ "Râvinin, görüşmediği ya da görüştüğü halde kendisinden hadis işitmediği hocasından işittiği zannını uyandıracak biçimde rivayette bulunması" Bünyamin Erul, "Tedlîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/262-264.

⁵² Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma'rifeti uşûli 'ilmi'r-rivâye*, 2/140.

⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Şâkir (Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940), 378-380.

⁵⁴ Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997), 2/140-164.

⁵⁵ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma'rifeti uşûli 'ilmi'r-rivâye*, 2/140-164.

⁵⁶ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dârü'r-Reşîd, 1986), 95, 119, 160, 181, 216, 254, 263, 276, 363.

tahammül yöntemine özel rivayet sîgaları kullanmışlardır. Örneğin; Süfyân b. Uyeyne icâzet ve mükâtebe yoluyla alınan hadisler için “Semi’tü” sîgasını kullanan neredeyse hiç kimsenin olmadığını söylemektedir.⁵⁷ Yahyâ b. Saîd el-Kattân (öl. 198/813) râvinin rivayet tahammülüne uygun sîga tercih etmesinin gerekli olduğunu, hadisi hocadan duyması durumunda “Haddesenâ” sîgasını, hocaya arz etmesi durumunda “‘Araztü” sîgasını ve icâzet yoluyla alması durumunda “Ecâze lî” cümlesini kullanacağını söylemektedir.⁵⁸ Evzâî’ye, bir kişinin kıraat yoluyla alınan bir hadis için “Haddesenâ” sîgasını kullanması sorulduğunda bunu uygun bulmadığını, “Kare’tü” sîgasını kullanmasını doğru bulduğunu belirtmiştir.⁵⁹ Bunların dışında da rivayet sîgalarının tercihiyle alakalı görüş belirtenler olmuştur. Ancak çalışmanın konusu olmadığından tafsilata girilmeyecektir. Burada izah edilmek istenen asıl husus; hadis senedinin muttasıl veya münkatı’ olmasına uygun rivayet sîgası tercih etmenin bütün muhaddislerin müşterek sorumluluğu olduğudur. Bununla beraber hadisin muttasıl veya münkatı’ olduğuna delalet eden pek çok sîganın tercihi imkân dâhilindedir. Ülemanın ihtilafı genellikle bu imkân dairesiyle sınırlıdır.

A. Telif ve Tasnif Alanındaki Sorumlulukları

Başarılı bir hadis eseri, neşet ettiği zamanın ve hitap ettiği toplumun din anlayışını, ilmi ve siyasi meselelerini, sosyal ve kültürel yapısını en iyi şekilde yansıtır.⁶⁰ Hadis eserleri aynı zamanda bir muhaddisin hadis, fıkıh, tefsir, lügat gibi ilimlere vukufiyetini, fikir ve düşüncelerini ortaya koyar. Telif ve tasnif faaliyeti, tahammül ve rivayet ameliyesine nispeten iş yükü ve sorumluluğu çok daha fazla olan bir alandır. Hadis tahammül ve rivayetinde zikredilen hususlara ilaveten, musanniflerin, amaçlarına ulaştıracak yol haritasını itina ile belirlemeleri gerekmektedir. Müellifin eseri için seçtiği kitab, bab, bab başlığı ve babda zikrettiği deliller gibi öğelerin tamamı uyum içinde olmalı ve telif amacına hizmet etmelidir. Telifin bu titiz yapısından dolayı hadisçilerin çoğu eser telifini uzun zaman dilimlerine yaymıştır. Örneğin; İmam Mâlik’in el-Muvatta’ eserini 40 yılda tamamladığı nakledilmiştir.⁶¹ Buhârî, “el-Câmi’u’s-Sahîh” eserini 16 yılda telif ettiğini

⁵⁷ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma’rifeti uşûli ‘ilmi’r-rivâye*, 2/44.

⁵⁸ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma’rifeti uşûli ‘ilmi’r-rivâye*, 2/63.

⁵⁹ Bağdâdî, *el-Kifâye fî ma’rifeti uşûli ‘ilmi’r-rivâye*, 2/63.

⁶⁰ Ömer Özpinar, *Tasnif Dönemi Hadis Edebiyatının Oluşumunda İlmî ve Fikrî Hareketlerin Etkisi* (: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 2-195; Nevzat Aydın, “Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (01 Mayıs 2011), 199-230.

⁶¹ Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadis ve’l-muhaddisîn* (Mısır: Darü’l-fikri’l-Arabî, 1958), 246.

söylemiştir.⁶² Müslim'in öğrencisi Ahmed b. Seleme, Müslim ile beraber onun sahihini 15 yılda telif ettiklerini belirtmiştir.⁶³

Hadis kitapları taklitten uzak, dönemin ihtiyacına göre şekillenmiş ve birbirini tamamlayan orijinal eserlerdir. Detayları çalışmanın ilerleyen aşamalarında geleceği üzere musanniflerden bazıları dinin bütün alanlarında Müslümanların müracaat edecekleri kaynak eser telifini amaçlamışken bazıları sadece ahkâma dair meseleleri kastetmişlerdir. Bazı müellifler yaşadıkları dönemin mesele ve sorunlarını eserlerinde ele alarak bu meselelere hadis merkezli ictihad ve çözümler sunmaya çalışmıştır. Ayrıca bazı yerlerde sahih hadis telif etme ihtiyacı zaruriyken, bir başka bölge veya zamanda garîb, ferd, şâz, uydurma ve asılsız rivayetleri toplama ihtiyacı daha elzem olmuştur. Hadis eserlerinin teliflerindeki genel amaçların yanı sıra; bu külliyatları oluşturan her kitab ve bu kitablara oluşturan her bab (alt mesele) için müelliflerin özel maksatlarının olabileceği ve şartlarının da bu doğrultuda temeyyüz edebileceği hususuna ayrıca dikkat edilmelidir. Şöyle ki; hadis eserleri iman, namaz, oruç, megâzî, siyer ve benzeri kitapların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş külliyatlardır. Musannifin konuyla ilgili topladığı bablar (meseleler) da bu kitablara oluşturan cüzlerdir. Bir musannifin iman konusunu oluşturmak için tercih edeceği delillerin sıhhat ve manaya delalet kuvveti, siyer ve megâzî gibi konulara göre değişebilmektedir.⁶⁴

Musannifler eserlerinin telif amacına uygun hareket etmek ve eserlerine aldıkları hadislerle ilgili öne sürdükleri şartlara uymakla mükelleftirler. Bu konudaki herhangi bir hata, kusur veya ihmalden dolayı eleştirilmeleri kaçınılmazdır. Tarih boyunca hadis eserlerine yönelik bilinçli tenkit çalışmaları hep bu minvalde gerçekleşmiştir. Mesela, Dârekutnî'nin (öl. 385/995) *Kitâbü't-Tettebbu'* eseri bu alanda yapılmış değerli bir tenkit çalışmasıdır. Dârekutnî bu eserinde Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki bazı hadisleri, onların şartlarına uymadığı gerekçesiyle eleştirmektedir.⁶⁵ Çünkü Buhârî, Müslim, İbn Huzeyme (öl. 311/924), İbn Hibbân (öl. 354/965) sahihlerindeki hadislerin ve Hâkim en-Nisâbûrî'de (öl. 405/1014) el-*Müstedrek 'ale's-Sahîhayn* eserindeki hadislerin sahih olmasını şart

⁶² Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 2/185.

⁶³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1998), 2/126.

⁶⁴ Bk. Ahmet Alkan, *Menhecîyyetü'l-İntikâi inde'l-İmam el-Buhârî fi'l-Cami'i's-Sahîh (Kitâbü'l-İ'tisâmi bi'l-Kitâbi ve's-sünneti ünmûzecen)* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021).

⁶⁵ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-İlzâmât ve' t-tettebbu'*, thk. Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1985), 209.

koşmuşlardır. Eserleri için "Sahih" kaydını kullanmaları da bu sebeptir. Dolayısıyla bu eserlerde zikredilen hadislerin sahih olması gerekmektedir.

İçerdiği rivayetlerin sahih olmasını şart koşan bu hadis külliyatlarına mukabil, müelliflerin bazısı da münker, şâz ve münferid rivayetleri ihtiva eden eserler telif etmişlerdir. Dârekutnî'nin kitaplarını bu nevide zikretmek mümkündür. Dârekutnî, hicri dördüncü asırda yaşamış hadis imamlarındandır. Telif ettiği *es-Sünen*, *Kitâbü's-sifât* ve *Kitâbü'r-rü'yâ* ve benzeri eserleri şâz, asılsız ve uydurma rivayetlerle doludur.⁶⁶ *el-Câmi'u's-Sahîh*'in şârihi Bedreddin Aynî (öl. 855/1451), Dârekutnî'nin süneniyle ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: "Dârekutnî'nin süneni illetli ve garîb hadislerin yuvasıdır."⁶⁷ Dârekutnî'nin süneniyle ilgili benzer ifadeyi hadis hafızı Zeylaî de (öl. 762/1360) kullanmıştır.⁶⁸ Dârekutnî'nin münferid ve şâz kabilinden rivayetleri tercih etmesindeki maksat; ferd, şâz ve muallel hadisleri toplayarak ilmi tekrar canlandırmak istemesidir. Takıyyüddin İbn Teymiyye (öl. 728/1328) Dârekutnî'nin bu amacını şu sözleriyle ifade etmektedir: "Dârekutnî *Sünen*'ini garîb ve ferd rivayetleri toplamak için telif etmiştir. Genellikle rivayet ettiği bu hadislerin durumunu beyan etmiştir. İnsanlar içinde bu hadisleri en iyi bilenlerdendir."⁶⁹ Dârekutnî'nin amacıyla ilgili zikredilen bu hususlar göz önünde bulundurulmadan onun eserlerindeki hadislerin delil olarak kullanılmasının yol açacağı problemler aşikârdır.

Muhaddisler, hicri üçüncü asrın ikinci yarısından itibaren telif ettikleri eserlerden doğru istifade edilebilmesi için eserlerinin telif amacına, şartlarına, telif vesilesi olan sosyal ve çevresel faktörlere değindikleri mukaddimeler yazmaya başlamışlardır.⁷⁰ Müelliflerin amaç, şart ve metodlarının anlaşılmasında bu mukaddimelerin rolü büyüktür. Örneğin; İmam Müslim *el-Müsnedü's-Sahîh* eserinin mukaddimesinde insanlar

⁶⁶ Bkz. Çev Enbiya YILDIRIM-Mesut Duman vd., "Sünnet İfadesinin Dini Anlamı ve Dârekutnî'nin Sünen'inin Konumu", *Usul İslam Araştırmaları* 5/5 (01 Haziran 2006), 102-103; Mehmet Dinçoğlu, *Dârekutnî ve Sünen Adlı Eseri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993) ((YÖK-TEZ)), 111-182.

⁶⁷ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Şerhü Süneni Ebû Dâvûd*, thk. Ebû'l-Münzir Hâlid b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1999), 3/427.

⁶⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Naşbü'r-râye li eĥâdîşi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü'r-reyyân li'l-tebâati ve'n-neşr, 1997), 1/356.

⁶⁹ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Telhîsü kitâbi'l-İstigâse*, thk. Muhammed Ali Accâl (Medine: Mektebetü'l-gurabâi'l-eseriyye, 1996), 1/78.

⁷⁰ İsmail Durmuş, "Mukaddime", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/115-117.

arasında bidat ve hurafelerin yaygınlaşmasını engellemek amacıyla eserini telif ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kitabın mukaddimesinde, eserine aldığı hadislerden bazısının daha sahih ve meşhur tariklerini terk ettiğini, nispeten sıhhat derecesi daha düşük âli isnadları tercih ettiğini belirtmiştir. Gerekçe olarak da bu meşhur tariklerin herkes tarafından bilinmesini zikretmiştir.⁷¹ Dolayısıyla Müslim'in bazen daha kuvvetli senetleri terk etmesi kusur değil, tercihtir. Müslim'in birkaç satırlık bu değerlendirmesi bir müellifin amaç, şart ve metodunu bilmenin önemini ortaya koyması bakımından önemlidir. Tirmizî de sünen eserinin mukaddimesinde telif amacı ve şartlarını ifade eden önemli bilgiler zikretmiştir.⁷² Ebû Dâvûd'un Mekke ehline gönderdiği mektubunda *Sünen*'inin telif amacı, şartları ve metoduna dair önemli bilgiler bulunmaktadır.⁷³ Ancak hadis müelliflerinin tamamının eserleri için mukaddime yazmadıklarını belirtmek gerekir. Ayrıca, mukaddimelerde zikredilen bilgiler bu eserlerden istenilen düzeyde istifadeyi sağlama konusunda yetersiz kalabilmektedir.

Müelliflerin amaç, şart ve metotlarına dair yapılmış özel çalışmalar bulunmaktadır. İlk olarak Kütüb-i Sitte müelliflerinin şartlarını tespit etmeye yönelik çalışmalar hicri altıncı asırda başlamıştır. İbnü'l-Kayserânî Kütüb-i Sitte müelliflerinin râvi ve rivayet için öne sürdükleri şartları belirtmek için *Şürûtü'l-e'immeti's-sitte* adlı bir eser telif etmiştir. İbnü'l-Kayserânî'den sonra Ebû Bekr Hâzîmî de *Şürûtü'l-e'immeti'l-hamse* adlı eseriyle Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin şartlarını inceleyen bir eser kaleme almıştır. Yine bazı müelliflerin şartlarını esas alarak telif edilen müstedrek türü kitaplar mevcuttur. Örnek olarak; Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn* kitabı zikredilebilir. Hâkim, bu eserinde zikrettiği hadislerin Buhârî ve Müslim'in râvi için öne sürdüğü şartları taşıdığını iddia etmiştir.⁷⁴ Ayrıca muhaddislerin telif metodunu ele alan bazı çağdaş araştırmacıların eserlerinde hadisçilerin amaç ve şartlarına dair faydalı bilgiler bulmak mümkündür.⁷⁵

⁷¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Müsnedü's-sahîhi'l-muhtasar bi-nakli'l-adl ani'l-adl ila Rasûlillâh sallallahü aleyhi ve sellem*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1916), 1/3-7.

⁷² Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 6/230-256.

⁷³ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke ve gayrihim fî vaṣfi Sünenihî*, thk. Muhammed es-Sabbâğ (Beyrut: Dârü'l-Arabiyye, ts.), 21-35.

⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî Hâkim, *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.), 1/2.

⁷⁵ Bk. Cemal Ağırman, "Hadis Kaynaklarını Okuma Yöntemi Ve Musanniflerin Dili". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Aralık 2006), 55-106; Emîn

Müelliflerin sorumluluklarını, amaç ve şartlarına uygun hareket etmekle sınırladıktan sonra, onların amaç ve şartlarıyla bağdaşmayan bir takım ön kabuller ve yargılarla tarih boyunca ilzam edilmeleri sorununu gösteren bazı örnekleri aşağıdaki gibi zikretmek mümkündür;

Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğu halde terk ettikleri hadisleri almak amacıyla *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn* eserini telif etmiştir.⁷⁶ Bazı âlimler Hâkim'in bu eserindeki hadislerin Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğu iddiasını eleştirmiştir.⁷⁷ Ayrıca, Hâkim'in bu kitabı üzerinden Buhârî ve Müslim'i, şartlarına uyan bütün hadisleri eserlerine almak zorunda olmakla ilzam edenler olmuştur. Bu yargının yanlış olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü sıhhat, Buhari ve Müslim'in sahihleri için amaç değil şarttır. Bizzat İmam Buhârî, eserinin hacmi büyümesin diye sahih hadislerin tamamını almadığını belirtmiştir.⁷⁸ Yine Müslim'in de eserine bütün sahih hadisleri almadığına vurgu yapması önemlidir.⁷⁹ Musannifleri maksat ve şartları dışındaki şeylerle ilzam etme sorununun bir başka örneğini Dârekutnî'nin *el-İlzâmât 'ale's-Sahîhayn* adlı eserinde görmek mümkündür. Dârekutnî bu eserini şartlarına uyduğu halde sahihlerine almadıkları için Buhârî ve Müslim'i tenkit amaçlı telif etmiştir.⁸⁰ Bazı araştırmacılar da haklı olarak Buhârî ve Müslim'i şartlarına uyan bütün hadisleri almakla ilzam ettiği için Dârekutnî'yi eleştirmiştir.⁸¹ Çünkü belirtildiği üzere Buhârî bütün sahih hadisleri almayı hedeflememiştir.

Müelliflerin amaç ve şartları konusunu noktalamadan önce, amaç ve şart arasındaki farkı Kütüb-i Sitte eserleri özelinde izah etmek faydalı olacaktır. Hadis mecmuasının en önemli kaynakları olan bu eserlerden beklentinin dengelenmesi ve onlardan istifadenin daha verimli hale gelmesi için bu hususların bilinmesi önemlidir. Çünkü hemen her Müslümanın kütüphanesinde bulunan bu eserlerin amaç ve şartlarının birbirine karıştırılması ciddi problemlere neden olabilmektedir.

Amaç, müellif tarafından yaşadığı zaman ve bölgenin ihtiyaçlarına

Muhammed el-Kudât - Âmir Hasan Sabrî, *Dirâsât fl menâhici'l-muhaddisîn* (Ürdün: Dârü'l-hâmid li'l-neşri ve't-tevzî', 2017).

⁷⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, mukaddime.

⁷⁷ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *en-Nüket alâ kitâbi İbn Salâh*, thk. Râbî' b. Hâdî Umeyr (Medine: 'İmâdetü'l-behsi'l-ilmî bi'l-Câmiati'l-İslamiyye, 1984), 1/312-313.

⁷⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Fetħu'l-bârî şerħü Şahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1959), 1/7.

⁷⁹ Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, 1/3-7.

⁸⁰ Dârekutnî, *el-İlzâmât ve't-tetabbu'*, 64.

⁸¹ Kudât - Sabrî, *Dirâsât fl menâhici'l-muhaddisîn*.

göre belirlenir. Şart ise müellifin amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayan araçların bütünüdür. Mesela, ihtiva edilen hadislerin sahih olması Buhârî'nin *el-Câmi'ü's-Sahîh*'i ve Müslim'in *el-Müsnedü's-Sahîh*'i açısından amaç değil şarttır. Buhârî çağının gerektirdiği birtakım kıstaslara göre konularını seçtiği *el-Câmi'ü's-Sahîh*'ini kıyamet gününde Allah Teâlâ ile arasında hüccet yapmak amacıyla telif ettiğini belirtmiştir.⁸² Buhârî bu ulvî amacını gerçekleştirebilmek için en üst düzeyde sıhhat şartlarını taşıyan hadisleri delil olarak seçmiş ve eserine aldığı çoğu ictehadî meselelerde bu hadisleri kullanmıştır. Muan'an hadislerde ravi ile şeyh arasında likâ⁸³ gibi sıhhat kriterlerinin de üstünde bazı özel şartlar talep ettiği bilinmektedir. *et-Târîhü'l-Kebîr* eserinde râvilerin hocalarını zikrederken özellikle şüpheli durumlarda râvinin hocadan hadis işitip işitmediğini belirtmeye önem vermesi likâ şartına atfettiği önemi göstermektedir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere Buhârî, bütün sahih hadisleri eserine toplamayı hedeflememiştir. Terk ettiği sahih hadislerin sayısının eserine aldıklarına oranla daha fazla olduğunu bizzat Buhârî belirtmektedir.⁸⁴ İctihad etmek istediği konularda şartlarına uygun hadis bulamadığında daha düşük seviyedeki hadisleri de delil olarak kullandığı görülmektedir. İbn Hacer'in belirttiği üzere Buhârî şartlarına hâlel gelmemesi için bu hadislerin isnadının tamamını veya bir kısmını hafız ederek bab başlıklarında kullanmaktadır.⁸⁵ Yine mukaddimelerle ilgili hususların izah edildiği bölümde ifade edildiği gibi Müslim, insanlar arasında bidat ve hurafelerin yaygınlaşmasını engellemek amacıyla eserini telif ettiğini belirtmiştir. Bu hususlar açıkça ortaya koyuyor ki; sıhhat, Buhârî ve Müslim'in sahihleri açısından amaç değil şarttır. Ancak Buhârî ve Müslim'de bulunan bir hadisin isnadını araştırma ihtiyacı diğer sünen kitaplarına nispeten çok daha düşüktür. Çünkü okuyucu ve araştırmacıların hadisin sahih olduğu konusunda Buhârî ve Müslim'in ictehadlarıyla amel etmeleri makbuldür. Ancak mütâbaat ve şevâhid nevinden eserlerinde zikredilmiş hadisler sıhhat şartlarının dışında kaldığından bu hadislerin araştırılmasına ihtiyaç duyulabilmektedir. Hadis şârihleri Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki hadisleri değerlendirirken bu ayrıma önemle dikkat çekmişlerdir.⁸⁶

⁸² Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, 2/185.

⁸³ Likâ, öğrencinin hocadan hadis işittiğine delalet eden bir tahdîs sîgasını en az bir rivayetinde kullandığının gösterilmesiyle sabit olur.

⁸⁴ Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) Muhammed b. İsmâîl b. Muhammed el-Ezdî el-Endelüsî İbn Halfûn, *el-Mu'lim bi şuyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.), 18.

⁸⁵ İbn Hacer, *en-Nüket alâ kitâbi İbn Salâh*, 1/278.

⁸⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 1/387, 1/392, 1/395, 1/398.

İmam Mâlik'in, Medine ehlinin görüş ve fetvalarını toplamak amacıyla *el-Muvatta'* eserini telif ettiği kaynaklarda zikredilmektedir.⁸⁷ Mâlik'in bu amacına uygun olarak *el-Muvatta'* eserindeki sahabe ve tabiîn fetvalarının, isnadı Hz. Peygamber'e dayanan merfû hadislerle nispeten çok daha fazla olduğu görülmektedir. Eserin isminden ve eserde çokça kullanılan "Bizim nezdimizde icma edilen"⁸⁸ tabirinden anlaşılacağı üzere İmam Mâlik, *el-Muvatta'* eserine aldığı hadisler için Medine ehlinin ittifakını şart koşturmaktadır. İmam Malik'in bu eserini telif ettikten sonra Medine'de çok sayıda ilim ehline arz ettiği ve hadislerin sıhhati konusunda çok sayıda âlimin onayını aldığı nakledilmektedir. Muvafakat anlamındaki *el-Muvatta'* isminin de buradan geldiği zikredilmektedir.⁸⁹

Nesâî (öl. 303/915) önce *es-Sünenü'l-kübrâ* adlı bir eser telif etmiştir. Yaklaşık 12.000 civarında hadis ihtiva etmektedir. Kaynakların naklettiğine göre Nesâî *es-Sünenü'l-kübrâ* eserini Remle'nin valisine hediye eder. Vali, Nesâî'ye bu eserdeki bütün hadisler sahih midir? Diye sorar. Hayır diye cevap verir. Nesâî'nin bu hadisenin ardından *es-Sünenü'l-kübrâ* eserindeki sahih hadisleri ayıklayarak *el-Müctebâ* olarak da anılan *es-Sünen* eserini telif ettiği zikredilmektedir.⁹⁰ Dolayısıyla Nesâî'nin bu eseri telif amacının *es-Sünenü'l-Kübrâ* eserindeki sahih hadisleri ayıklamak olduğunu söylemek mümkündür. Nesâî, *Sünen*'ine aldığı hadislerin şartlarını beyan etmemiştir. Âlimlerin çoğuna göre Nesâî'nin *Sünen*'i, Buhârî ve Müslim'den sonraki en sahih Kütüb-i Sitte eseridir.⁹¹ Ancak âlimlerin bu konudaki ihtilafından anlaşılacağı üzere Nesâî'nin *Sünen*'indeki hadislerin araştırılmadan sıhhatine hükmetmek çok da mümkün görünmemektedir.⁹²

Ebû Dâvûd, hadis vârit olan bütün fikhî meseleleri toplamak amacıyla *Sünen*'ini telif etmiştir. Mekke halkına yazdığı risalede kendisinden önce hiç kimsenin onun kadar ahkâm hadisleri toplamadığına vurgu yaparak bununla

⁸⁷ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 1/6.

⁸⁸ Ahmet Alkan, *Hicri İlk İki Asır Fıkıh Eserlerinin Hadis Usûlü Terimlerinin Oluşumundaki Rolü* (Fecr Yayınevi, 2021), 108-110.

⁸⁹ M. Yaşar Kandemir, "el-Muvatta'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/414-417.

⁹⁰ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 14/131.

⁹¹ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Bahrü'l-lezî zühhira fi şerhi elfiyeti'l-eser*, thk. Ebû Enes Üneys b. Ahmed (Suudi Arabistan: Mektebetü'l-gurebâi'l-eseriyye, ts.), 3/1160; Erdinç Ahatli - Selvi Raif Murad, "Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî: Üç Sünen Kitabının Birbirlerine Üstünlüğü ile İlgili İddialar ve Rivayet Kaynakları Açısından Bir Değerlendirme", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 7/1 (25 Haziran 2023), 41-43.

⁹² Emir es-San'ânî, *Tavzihu'l-efkâr li-me'ânî Tenkihi'l-enzâr*, 1/197-199.

övündüğü görülmektedir.⁹³ *Sünen*'ine aldığı hadisler sahih, zayıf, mürsel ve benzeri sıhhat dereceleri arasında değişmektedir. Ebû Dâvûd'un sadece sahih hadisleri almak gibi bir şartı yoktur. Ebu Dâvûd *Sünen*'indeki hadislerin farklı derecelerine şu sözleriyle işaret etmiştir: "Hakkında isnadı Hz. Peygamber'e (sas) dayanan muttasıl senetli hadis bulunmayan konularda mürsel hadisler ile ihticac ettim. Mürsel hadis kuvvet bakımından müsned hadisten düşüktür."⁹⁴ Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki hadislerin sıhhat veya zayıflığına hükmedebilmek için bu hadislerin her birinin özel olarak araştırılması gerekmektedir. Ebû Dâvûd'un eserindeki farklı sıhhat kategorisindeki bu hadisler onun amaç ve şartlarıyla uyumludur.⁹⁵ Dolayısıyla eserindeki zayıf rivayetlerin kitabı için kusur olmadığını belirtmek gerekir.

Tirmizî, *Sünen*'ine sadece amel edilen hadisleri aldığını ifade etmiştir. *Sünen*'ini telif etmesinin amacı, fakihlerin ihticac ettikleri hadisleri isnad ve metin açısından değerlendirmektir. Eserine aldığı her hadisin amel edilmiş olması ise hadisi tahrîc etmek için öne sürdüğü şartıdır. Onun şu sözleri bu hususu açıkça ifade etmektedir: "İki hadis müstesna eserimdeki hadislerin tamamıyla geçmiş fakihlerden birileri mutlaka amel etmiştir."⁹⁶ Muasır araştırmacılardan Hemâm Saîd ilk defa illetli babları eserinde konu edinen kişinin Tirmizî olduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Buna göre Tirmizî, dayanağı zayıf ve illetli rivayetler olan bazı meseleleri özellikle eserine alıp o meselelerde nakledilen rivayetleri eleştirmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla *Sünen*'indeki zayıf veya çelişkili görünen rivayetler eseri için kusur değildir. Bilakis telif amacına uygun olarak bu rivayetlerin varlığı eserinin değerini artırmaktadır.

İbn Mâce'nin amacı ise hüccet değeri muhtemel bütün hadisleri fıkıh babları bağlamında *es-Sünen* eserine almaktır. Bu nedenle İbn Mâce'nin *Sünen*'i Kütüb-i Sitte eserleri arasında sıhhat derecesi bakımından en düşük hadisleri barındırmaktadır.⁹⁸ Bazı âlimler İbn Mâce'nin *Sünen*'inde mevzu hadislerin olduğunu söylemiştir. Zehebî (öl. 748/1348), İbn Mâce'nin *Sünen*'iyle alakalı şöyle demektedir: "İbn Mâce'nin eserinde kendisiyle ihticac edilemeyecek derecede zayıf olan bin kadar hadis bulunmaktadır.

⁹³ Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebî Dâvûd*, 26.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebî Dâvûd*, 25.

⁹⁵ Durak Pasmaz, "Ebû Dâvûd ve Sünen'i", *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları* 22/1 (1986), 32-33; Lütfü İmamoğlu, *Ebû Dâvûd ve Sünen'i* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000).

⁹⁶ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 6/230.

⁹⁷ İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, 1/52.

⁹⁸ Emîr es-San'ânî, *Tavzihu'l-efkâr li-me'ânî Tenkîhi'l-enzâr*, 1/200-201.

Bunlardan bazıları münker az bir kısmı da uydurma hadislerdir.⁹⁹ Süyûtî (öl. 911/1505) şöyle demiştir: "İbn Mâce'nin eserinde teferrüd ettiği hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerden bazısının râvileri yalan ile bazısının râvileri ise hadis hırsızlığıyla itham edilmiştir.¹⁰⁰ İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201), İbn Mâce'nin eserindeki 37 adet hadisi *el-Mevzû'ât* eserinde zikretmiştir.

Bazıları İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'* eserindeki merfû hadislerin sıhhat derecesinin daha üstün olmasını göz önünde bulundurarak onun bu eseri yerine İbn Mâce'nin *Sünen*'inin Kütüb-i Sitte'den sayılmasının talihsizlik olduğunu söylemiştir.¹⁰¹ Ancak araştırmacıya göre İbn Mâce'nin telif amacı ve şartları göz önünde bulundurulduğunda bu zayıf hadisler eseri için kusur değildir. Çünkü İbn Mâce *Sünen*'indeki hadislerin sahih olmasını şart koşmamıştır.¹⁰² Ayrıca İbn Mâce'nin *Sünen*'inin önemi sadece ihtiva ettiği hadislerin sıhhat durumuyla alakalı değildir. Hüsnü tertip ve düzenin yanı sıra İbn Mâce'nin *Sünen*'i, diğer Kütüb-i Sitte eserlerinde bulunmayan pek çok hadisi ihtiva etmektedir. Bu özellikler İbn Mâce'nin eserine olan rağbeti artırmıştır.¹⁰³ Buna mukabil, İmam Mâlik'in *el-Muvatta'* eserindeki merfû hadislerin sayısı az olup bu hadislerin neredeyse tamamı Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde bulunmaktadır. Müteahhirûn dönemi bazı âlimler İbn Mâce'nin *Sünen*'inde infirad ettiği hadislerin sayıca çokluğunu göz önünde bulundurarak onun Kütüb-i Sitte üzerine ziyadelerini konu edinen zevâid türü eserler telif etmişlerdir. İbn Hacer (öl. 852/1449) *Zevâid İbn Mâce ala'l-Kütübi'l-Hamse* kitabında, İbn Mâce'de olup diğer beş kütüb-i sitte eserlerinde olmayan hadisleri zikretmektedir. Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî'nin (öl. 840/1436) *Misbâhu'z-zücâce fi zevâidi İbn Mâce* eseri ve İbnü'l-Mülakkın'nın (öl. 804/1401) *Mâ temessü ileyhi'l-ḥâce 'alâ Süneni İbn Mâce* adlı eseri bu amaçla telif edilmiştir.

Sonuç

Hadis tahammülü, öğrencinin hocadan hadis alırken takip ettiği âdâb, usul ve yöntemleri ifade etmektedir. Hadis talebeleri çeşitli tahammül tarifleri vasıtasıyla hocalardan hadisleri almışlardır. Hadisi hocadan vârit

⁹⁹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/278-279.

¹⁰⁰ Süyûtî, *el-Bahrü'l-lezî zühhira fi şerhi elfiyeti'l-eser*, 3/1160.

¹⁰¹ Osman Güner, "İbn Mâce'nin Süneni ve Kütüb-i Sitte İçindeki Yeri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 207.

¹⁰² Muhammed Abdürreşîd Nu'mânî, *el-İmâm İbn Mâce ve kitâbühü es-Sünen* (Halep: Mektebetü'l-matbû'âti'l-İslâmiyye, ts.), 228-229.

¹⁰³ Elif Beyza Demirtaş, "İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık (Jonathan AC BROWN)", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2013), 150-151.

olduğu şekilde tahammül etmek ve tahammül esnasında hadisin ittisalına zarar verecek herhangi bir tesâhül, ihmal ve gaflete karşı teyakkuzda olmak bütün muhaddislerin müşterek sorumluluklarındandır. Bir muhaddisin sahih, zayıf ve uydurma ayırmaksızın bütün hadisleri tahammül etmesi onun adalet veya zabtına zarar verecek bir cerh sebebi değildir. Aksine muhaddislerin genel eğilimi her çeşit hadisi tahammül etme yönünde olmuştur. Bunun temel nedeni, hadisleri amel, istidlâl, i'tibâr, ihtibâr ve marifet gibi çeşitli amaçlarla tahammül etmeleridir. Öğrencinin bu kurala riayet etmesi durumunda hadiste bulunan herhangi bir problemten sorumlu tutulması söz konusu olamaz. Bir başka ifadeyle öğrencinin görevi hadisi doğru rivayet etmek değildir. Hocadan duyduğu şekilde aktarmaktır.

Hadis rivayeti, hadis hocasının rivayetlerini naklederken gözettiği âdâb, usul ve kuralları kapsamaktadır. Hadis rivayet eden hocaların bazıları tahammül ettikleri hadislerin zayıf ve sahihlerini ayırmaksızın tamamını rivayet etme eğiliminde olmuşlardır. Onlardan bazıları ise sadece sahih ve meşhur türünden hadisleri seçerek rivayet etmişlerdir. Bir muhaddisin zayıf ve sahih ayırmaksızın elindeki bütün hadisleri rivayet etmesi onun adalet veya zabtına zarar verecek bir cerh sebebi değildir. Hocanın kendisinden hadis dinlemeye gelen öğrencilere rivayet ettiği hadislerin durumunu izah etmek gibi bir sorumluluğu yoktur. Nice hadis râvisi vardır ki elindeki hadislerin sahih ve zayıfını birbirinden ayıracak bilgiye sahip değildir. Hadis rivayet eden muhaddislerin tamamını bağlayıcı olan en temel kural, rivayet ettikleri hadislerin senedini zikretmeleridir. Ayrıca hadisin tahammül edildiği metot, meclis ve senedin ittisal durumuna uygun bir sîga tercih etmek hadis rivayet eden bütün muhaddislerin müşterek sorumluluğudur. Bu hususlara riayet eden bir muhaddis, hadisin metin veya isnadıyla ilgili muhtemel bütün problemlerin mesuliyetini hadisi kullanacak kişiye yüklemiştir. Dolayısıyla hadisin isnadını araştırma sorumluluğu hadisi rivayet eden râviye değil, onu kullanacak kişiye aittir. Hadis rivayeti karşılığında ücret talep etmek de muhaddisin adalet veya zabtına zarar veren hususlardan değildir. Çünkü muhaddisin ücretsiz hadis rivayet etmek gibi bir sorumluluğu yoktur.

Hadis eserleri, telif edildikleri dönem ve bölgenin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Bazı müellifler muayyen bir bölgenin hadis, fetva ve görüşlerini muhafaza altına almak amacıyla eser telif etmiştir. Bazıları yaşadıkları dönemin mesele ve problemlerine hadis merkezli izahlar ve çözümler getirmek amacıyla eser telif etmişlerdir. Bazıları ise eser telifiyle bid'at ve hurafelere karşı hadisleri kalkan olarak kullanmayı amaçlamışlardır. Fakihlerin amel ettikleri hadisleri değerlendirmek,

müctehitlere fikhî malzeme sunmak, münferid, münker, şâz ve asılsız rivayetleri bir araya getirmek veya bunları değerlendirmek gibi nedenlerle de eser telif edenler olmuştur. Tıpkı hadis tahammül ve rivayetinde olduğu gibi müelliflerin de okuyucuya sadece sahih hadisleri nakletme veya eserlerinde zikrettikleri hadislerin durumunu beyan etme sorumlulukları yoktur. Eser telif eden bir muhaddisin sorumlulukları hadisi tahammül veya rivayet eden kişiye göre çok daha fazladır. Tahammül ve rivayetin getirdiği sorumluluklara ek olarak, müellifleri amacına ulaştıracak şartların titizlik ile belirlenmesi ve bu şartlara riayet edilmesi gerekmektedir. Bu konudaki herhangi bir ihmal, kusur, gaflet ve tesâhülden dolayı eleştirilere maruz kalmaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla bir eserden faydalanırken her şeyden önce müellifin amaç ve şartlarının öğrenilmesi çok önemlidir. Bir müellifi, amaç ve şartları haricinde herhangi bir şeyle iltizam etmek, doğru bir yaklaşım olmadığı gibi, hadis eserlerinden faydalanmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Ayrıca, müellifin amaç ve şartlarının birbirinden ayrıştırılması son derece önemli bir husustur.

Muhaddislerin, zayıf olduğu gerekçesiyle eleştirdikleri bazı hadisleri tahammül etmeleri, rivayet etmeleri veya eserlerine almaları çelişki değildir. Çünkü tashih ve tad'if ameliyesi tahammül, rivayet ve telif faaliyetinden bağımsızdır. Tashih ve tad'if, hadisten hadise değişebilen karineleri esas alan bir saha çalışmasıdır. Rivayet ve telif ise muhaddislerin amacına göre şekillenen faaliyetlerdir. Bir râviyi, rivayeti veya hadis eserini değerlendirirken isabetli sonuçlara ulaşabilmek için zikredilen tüm bu hususların göz önünde bulundurulması kritik öneme sahiptir.

Hakem: Dış, Bağımsız.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Yazar Katkıları:

Fikir: AA; **Kavramsallaştırma:** AA; **Literatür Taraması:** AA; **Veri Toplama:** -; **Veri İşleme:** -; **Analiz:** -; **Yazma – orijinal taslak:** AA; **Yazma – inceleme ve düzenleme:** AA.

3. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

4. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABBÂS, Vasiyullah b. Muhammed. "Men kâlû fihî: lâ yervî illâ an sika". *Mecelletü'l-kırâat ve'l-ma'rife* 87 (Şubat 2009), 60-117.
- AGIRMAN, Cemal. "Hadis Kaynaklarını Okuma Yöntemi Ve Musanniflerin Dili". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Aralık 2006), 55-106.
- AHATLI, Erdiñç - MURAD, Selvi Raif. "Kitâbe/Mükâtebe Metodunun Tarihçesi ve Kavramsallaşma Süreci". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2022), 1577-1613. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1178973>
- AHATLI, Erdiñç - MURAD, Selvi Raif. "Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî: Üç Sünen Kitabının Birbirlerine Üstünlüğü ile İlgili İddialar ve Rivayet Kaynakları Açısından Bir Değerlendirme". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 7/1 (25 Haziran 2023), 31-50. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8032385>
- AHMED b. HANBEL. *el-Câmi' li ulûmi'l-İmam Ahmed*. 22 Cilt. Mısır: Dârü'l-fellâh li'l-bahsi'l-ilmî ve tahkîkû't-türâs, 1. Basım, 2009.
- ALKAN, Ahmet. *Hicri İlk İki Asır Fıkıh Eserlerinin Hadis Usûlü Terimlerinin Oluşumundaki Rolü*. Fecr Yayınevi, 2021.
- ALKAN, Ahmet. *Menheciyyetü'l-İntikâi inde'l-İmam el-Buhârî fi'l- Cami'i's-Sahîh (Kitâbü'l-İ'tisâmi bi'l-Kitâbi ve's-sünneti ünmûzecen)*. 1 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- AŞIK, Nevzat. "Tahammül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/380-382. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- AYDEMİR, Selahattin. "Hadîs Rivâyeti ve Öğretimi Karşılığında Ücret Alma Hakkında Bazı Mülâhazalar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020), 1099-1129.
- AYDIN, Nevzat. "Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (01 Mayıs 2011), 199-230. <https://doi.org/10.17120/omuifd.49119>
- AYDINLI, Abdullah. "İmlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/225-226. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- AYNÎ, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-. *Şerhü Süneni Ebû Dâvûd*. thk. Ebü'l-Münzir Hâlid b. İbrâhîm. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-rüşd, 1. Basım, 1999.
- BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-. *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*. thk. Mahmûd Tahhân. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.
- BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-. *el-Faşl li'l-vaşli'l-müdreç fi'n-naql*. thk. Muhammed el-Zehrânî. Suudi Arabistan: Dârü'l-hicreti, 1. Basım, 1997.
- BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-. *el-Kifâye fi ma'rifeti uşûli 'ilmi'r-rivâye*. thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl. 2 Cilt. Dammam: Dârü İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 2011.
- BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşâr Avâd Ma'rûf. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2003.
- DÂREKUTNÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *el-İlzâmât ve' t-tetebbu'*. thk. Ebü Abdurrahman Mukbil b. Hâdî. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 3. Basım, 1985.
- DEMİRTAŞ, Elif Beyza. "İbn Mâce'nin Otorite Kazanma Süreci: Kütüb-i sitte'nin Teşekkül Sürecinde Güvenilirlik ya da Kullanışlılık (Jonathan AC BROWN)". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2013), 141-154. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/htd/issue/41281/498704>
- DERMAN, Uğur. *Hicri III. Asır Muhaddislerinin İdeolojik Aidiyetlerinin Hadis Rivayetlerine Yansıması*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- DİNÇOĞLU, Mehmet. *Dârekutnî ve Sünen Adlı Eseri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- DURMUŞ, İsmail. "Mukaddime". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/115-117. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke ve gayrihim fi vaşfi Sünenihî*. thk. Muhammed es-Sabbâğ. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Arabiyye, ts.
- EBU GUDDE, Abdulfettah. "Sünnet İfadesinin Dini Anlamı ve Dârekutnî'nin Sünen'inin Konumu". *Usul İslam Araştırmaları* 5/5 (01 Haziran 2006), 77-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usul/issue/16724/173916>
- EFENDİOĞLU, Mehmet. "Muharref". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/4. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

- EMÎR es-SAN'ÂNÎ, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl. *Tavzîhu'l-efkâr li-me'ânî Tenkîhi'l-enzâr*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1997.
- ERUL, Bünyamin. "Tedlîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/262-264. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- ERUL, Bünyamin. "Zabt". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- GÜNER, Osman. "İbn Mâce'nin Süneni ve Kütüb-i Sitte İçindeki Yeri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 1991-209.
- HÂKİM, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, ts.
- HEMMÂM b. MÜNEBBİH, Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî. *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih*. thk. Ali Hasan Ali Abdülhamid. 1 Cilt. Beyrut: el-Mektebül-İslamî, 1. Basım, ts.
- İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, 1997.
- İBN EBÛ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1952.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *en-Nüket alâ kitâbi İbn Salâh*. thk. Râbî' b. Hâdî Umeyr. 2 Cilt. Medine: 'İmâdetü'l-behsi'l-ilmî bi'l-Câmiati'l-İslamiyye, 1984.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethü'l-bârî şerḥü Şaḥîḥi'l-Buḥârî*. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1959.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Nüzhetü'n-naẓar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker fî Mustalahi ehli'l-eser*. thk. Nûreddin İtr. 1 Cilt. Şam: Matbaatü's-sabbâh, 3. Basım, 2000.
- İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. 1 Cilt. Suriye: Dârü'r-Reşîd, 1. Basım, 1986.
- İBN HALFÛN, Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) Muhammed b. İsmâîl b. Muhammed el-Ezdî el-Endelüsî. *el-Mu'lim bi şüyûhi'l-Buḥârî ve Müslim*. thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1. Basım, ts.

- İBN HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb Arnavud, Âdil Mürşid, vd. Müessesetü'r-risâle, 1. Basım, 2001.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen İbn Mâce*. thk. Şuayb Arnavut, vd. 5 Cilt. Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1. Basım, 2009.
- İBN MUHRİZ, Ahmed b. Muhammed b. Kâsım. *Ma'rifetü'r-ricâl li'l-İmam Ebî Zekerîyyâ Yahyâ b. Maîn*. 1 Cilt. Kahire: el-Fârûkü'l-hadisiyye li'l-tabâati ve'n-neşr, 1. Basım, 2009.
- İBN RECEB, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*. thk. Hemmâm Abdurrahîm Saîd. Ürdün: Mektebetü'l-menâr, 1. Basım, 1987.
- İBN RECEP, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Fethu'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebu Muaz Târik b. İvedullah. 6 Cilt. Dammam: Dârü'l-İbni'l-Cevzî, 2. Basım, 2001.
- İBN TEYMİYYE, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Telhîsü kitâbi'l-İstigâse*. thk. Muhammed Ali Accâl. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'l-gurabâi'l-eseriyye, 1. Basım, 1996.
- İMAMOĞLU, Lütfü. *Ebû Dâvûd ve Sünen'i*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- İŞLER, Emrullah. "Tashîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/128-129. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- KÂDÎ İYÂZ, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *el-İlmâ' ilâ ma'rifeti uşûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ'*. thk. Ahmed Sakar. 1 Cilt. Kahire: Dârü't-türâs, 1. Basım, 1970.
- KANDEMİR, M. Yaşar. "el-Muvatta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- KANDEMİR, M. Yaşar. "Lahn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/56-57. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- KUDÂT, Emîn Muhammed el- - Sabrî, Âmir Hasan. *Dirâsât fl menâhici'l-muhaddisîn*. 1 Cilt. Ürdün: Dârü'l-hâmid li'l-neşri ve't-tevzî', 2017.
- MUHAMMED EBÛ ZEHV. *el-Hadîs ve'l-muhaddisîn*. 1 Cilt. Mısır: Darü'l-fikri'l-Arabî, 1958.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-sahîhi'l-muhtasar bi-nakli'l-adl ani'l-adl ila Rasûlillâh*

- sallallahü aleyhi ve sellem*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1916.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Kitâbü't-temyîz*. 1 Cilt. Kahire: el-Fârûkü'l-hadisîyye li'l-tabâati ve'n-neşr, 2009.
- NEBÎL Muhammed Abduh Zâhir. "el-İntihâbü inde'l-muhaddisin; mefhûmühü ve envâ'ühü ve esbâbühü ve hükümü". *Mecelletü külliyyeti's-şerîati ve'l-kânûn* 18/2 (2016), 757-810.
- NU'MÂNÎ, Muhammed Abdürreşîd. *el-İmâm İbn Mâce ve kitâbühü es-Sünen*. Halep: Mektebetü'l-matbû'âti'l-İslâmiyye, ts.
- ÖZPINAR, Ömer. *Tasnif Dönemi Hadis Edebiyatının Oluşumunda İlmi ve Fikri Hareketlerin Etkisi*. : Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- PUSMAZ, Durak. "Ebü Dâvûd ve Sünen'i". *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları* 22/1 (1986), 21-37.
- RÂMĦÜRĦÜZÎ, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-. *el-MuĦaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*. thk. Muhammed Accâc el-Hatib. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, 3. Basım, 1983.
- SAFEDÎ, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. thk. Şuayb Arnavut - Mustafa Türki. 20 Cilt. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâs, 2000.
- SARI, Dursun. "İmlâ Meclislerinde Hadis Eğitim ve Öğretiminin Temel Âdâb ve Ahlak Kuralları". *Din, Düşünce ve Ahlak I*. 270-283. İstanbul: Nida Yayıncılık, 1. Basım, 2022.
- SEM'ÂNÎ, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-. *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'*. thk. Max Weisweiler. 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1981.
- SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *el-Bahrü'l-lezî zühhira fi şerhi elfiyeti'l-eser*. thk. Ebû Enes Üneys b. Ahmed. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'l-gurebâi'l-eseriyye, ts.
- ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *er-Risâle*. thk. Ahmed Şâkir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1. Basım, 1940.
- ŞİRAZ, M. Nazım. "Hadislere Güveni Teyit Etme Noktasında Hadis Alma Usûllerinden Sema Ve Kıraat Yolları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (Haziran 2005), 231-258.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *Sünenü't-Tirmizî*. thk.

Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

TOPGÜL, Muhammed Enes. *Râvi: Hicri İkinci Yüzyılda Bir Muhaddisin İlim Serüveni*. 1 Cilt. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 1. Basım, 2021.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb Arnavud, vd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 3. Basım, 1985.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Tezkiretü'l-ıuffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. Basım, 1998.

ZEYLA'Î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-. *Naşbü'r-râye li ehadîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. 4 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-reyyân li'l-tebâati ve'n-neşr, 1. Basım, 1997.

THE PROBLEM OF DEFINING AND LIMITING THE RESPONSIBILITIES OF THE MUHADDITHS

 Ahmet ALKAN^a

Extended Abstract

The problem of not being able to limit expectations from hadith narrators, narrations and hadith collections has become a common problem in the scientific community, especially among those who are not experts in the field of hadith. Evaluating hadiths by focusing only on the scientific competence of the author, such as "If this hadith was weak or fabricated, the great hadith imams such as Ahmad bin Hanbal or Abu Dawood has not included it in their works" or attributing importance to the author based on the authenticity of the hadiths in a work are the prominent negative consequences of this erroneous approach. Problems related to determining the responsibilities of hadith scholars who obtain a hadith through listening and narrate the hadiths are not limited to the field of copyright. These problems are also taken into consideration in the expectations of the student who obtain the hadith through listening and the ustadh who narrates it. The fact that hadith scholars put forward different approaches to hadith obtaining and narration caused this problem to deepen further. While some of them only obtained hadith from reliable narrators, some of them also received hadith from weak narrators. The use of hadith for various aims such as deeds, inference, reputation, examination and knowledge has also been effective in increasing the complexity in hadith endurance and narration. These mentioned issues basically bring to mind two questions: When considering a hadith's responsibility towards the muhaddith, should he be evaluated differently for each of the issues of hadith obtaining, hadith narration, and compilation and classification of hadiths? Also, are there some common principles that limit and restrict the hadith scholars for each of these subjects? Some researchers have tried to explain this complex structure of the muhaddiths with their

^a Asst. Prof., Bilecik Şeyh Edebalı University, ahmet.alkan@bilecik.edu.tr

ideological affiliations, differences in ideas and thoughts. It is certain that the ideological affiliations of the Muhaddith may be effective in some of their choices. However, it should not be forgotten that the most important fact that enables the hadith scholars to act so freely is the structural features of the common rules that limit all the muhaddiths. The purpose of this study; It is to examine these rules that limit all hadith scholars in each field of hadith obtaining, hadith narration and hadith classification. Determining a muhaddith's obtaining of a hadith, hadith narration and responsibilities in the copyright of the work will keep the expectations from that hadith or his work at a reasonable level, as well as make it possible to avoid misperceptions about the work or author and benefit from muhaddiths and hadith works with the right method. Hadith students obtained hadiths from ustadhs through various obtaining methods. It is the common responsibility of all hadith scholars to obtain the hadiths as it was received from the teacher and to be on the alert against any coincidence, negligence or negligence that may harm the transmission of the hadith during endurance. A hadith's tolerance of all hadiths, regardless of whether they are authentic, weak or fabricated, is not a reason for harming his justice or Dhabt. On the contrary, the general tendency of hadith scholars has been to obtain all kinds of hadiths. The main reason for this is; They endure the hadiths for various purposes such as deeds, inference, i'tibar, ihtibar and knowledge. If the student abides by this rule, he cannot be held responsible for any problems found in the hadith. In other words, the student's duty is not to narrate the hadith correctly. It is to convey it as you heard it from the ustadh. The fact that a hadith narrates all the hadiths he has, regardless of whether they are weak or authentic, is not a reason for harming his justice or accuracy dhabt . The teacher has no responsibility to explain the situation of the hadiths he narrated to the students who come to hear hadith from him.

There are many hadith narrators who do not have the knowledge to distinguish between the authentic and weak hadiths. The most basic rule that is limiting on all hadith narrators who narrate hadiths is; They mention the sources or sanads of the hadiths they narrate. It is the common responsibility of all hadith narrators to choose a sîga that is suitable for the method in which the hadith is obtained, the assembly and the situation of the narration. A hadith who abides by these rules places the responsibility for all possible problems regarding the text or attribution of the hadith on the person who will use the hadith. The responsibility of investigating the isnad of the hadith belongs to the person who will use it, not to the person who narrates the hadith. Demanding a fee for narrating a hadith is not a matter that harms the

justice or record of the muhaddiths. Because the muhaddith has no responsibility to narrate hadiths free of charge. Hadith collections were shaped according to the needs of the period and region in which they were collected. Some authors have compiled works in order to preserve the hadiths, fatwas and views of a certain region. Some of them have written works in order to bring explanations focusing on the hadiths and solutions to the issues and problems of the period they lived in. Some of them aimed to use hadiths as a shield against bid'ah, a condemnable innovation and legends by copyrighting their works. There were also those who compiled works in order to evaluate the hadiths practiced by the jurists, to provide fiqh material to the mujtahids, to bring together or evaluate the unique, munkar, outlandish content and unfounded narrations. Just like in hadith obtaining and narration, authors do not have the responsibility to convey only authentic hadiths to the reader or to declare the status of the hadiths they narrate. The responsibilities of a hadith collector who compiles a hadith are much greater than those of a person who obtains or narrates a hadith. In addition to the responsibilities brought by obtaining and narration, it is also the common responsibility of all authors to carefully determine the conditions that will enable them to achieve their goals and to abide by these conditions. It is inevitable that they will be exposed to criticism due to their flaws, and tasahul (easing) in this matter. Therefore, when benefiting from a work, it is very important to determine the author's purpose and conditions before anything else. Limiting the author to anything other than its purpose and conditions is not the right approach and is the biggest obstacle to benefiting from a hadith collection. It is extremely important to distinguish between the author's purpose and conditions.

Keywords: Hadith, Muhaddith, Receiving, Narration, Problems.

Peer-review: External, Independent.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Author Contributions:

Concept: AA; **Conceptualization:** AA; **Literature Search:** AA; **Data Collection:** -; **Data Processing:** -; **Analysis:** -; **Writing – original draft:** AA; **Writing – review & editing:** AA.

3. Ethics approval:

Not applicable.

4. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

